

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vztah učitele a žáka při mimoškolní výchově

*The relationship between teacher and pupil in
extracurricular education*

Autor: Kateřina Strakatá

Praha 2015

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Bariekzahyová, Ph.D.

Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce Mgr. Tereze Bariekzahyové, Ph.D za odbornou pomoc při psaní bakalářské práce a za cenné rady, které mi během tvorby bakalářské práce s ochotou poskytovala.

V Praze, 4. 5. 2015

.....

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, 4. 5. 2015

.....

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je vztah učitele a žáka v mimoškolní výchově. Toto téma jsem vybrala na základě toho, že o mimoškolní výchově, konkrétně o utváření vztahu učitele mezi žáky v mimoškolní výchově, není podle mě dosud dostatečné množství literatury a je to stále oblast méně diskutovaná.

V teoretické části bakalářské práce jsem se zabývala interakcí učitele a žáka, což bylo předmětem mého výzkumu. Porovnála jsem mimoškolní a školní výchovu, zaměřila jsem se na osobnost učitele a žáka a na utváření vztahu mezi učitelem a žákem.

Cílem teoretické části bylo porovnat školní a mimoškolní výchovu, charakterizovat osobnost učitele a žáka a popsat proces utváření vztahu učitele a žáka v mimoškolní výchově.

V empirické části jsem provedla výzkum, na který jsem použila kvalitativní metodu a jako nástroj zvolila polostrukturované interview. Interview bylo směřováno učitelům, kteří se zabývají mimoškolní výchovou.

Cílem empirické části bylo zjistit, jaké faktory ovlivňují vztah učitele a žáka. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké vlastnosti jsou podle učitelů žáky oceňovány a jaké metody výuky učitelé nejčastěji volí.

Cílem celé práce bylo charakterizovat mimoškolní výchovu, poukázat na osobnost učitele a žáka, jako účastníky mimoškolní výchovy a vymezit hlavní faktory působící na jejich vzájemný vztah v mimoškolní výchově

Klíčová slova : učitel, žák, mimoškolní výchova, vztah učitele a žáka, volný čas

Abstract

The theme of this bachelor thesis is the relationship between teacher and pupil in extracurricular education. This theme was chosen on the basis that extracurricular education, specifically the creation of the relationship between teacher and pupil in extracurricular education, not by me a lot of literature and it is still an area less discussed.

The theoretical part of the thesis I have dealt with the interaction between teacher and pupil, which was the subject of my research. I compared the extracurricular and school education, I have focused on the personality of the teacher and the pupil, and the shaping of the relationship between teacher and pupil.

The aim of theoretical part was to compare the school and extracurricular education, characterize the personality of the teacher and pupil and describe the process of forming a relationship between teacher and pupil in school education.

The empirical part I made research, which I used qualitative method as a tool chosen semi-structured interview. Interview was directed to teachers who deal with extracurricular education.

The aim of this thesis was to determine which factors influence the relationship between teacher and pupil. Partial goals was to determine which properties are valued by pupils and teachers what teaching methods teachers most often chosen.

The aim of this bachelor thesis was to characterize extracurricular education, to highlight the personality of the teacher and the pupil, as participants in extracurricular education and to identify key factors affecting their relationship in extracurricular education.

Keywords: teacher, pupil, extracurricular education, relationship between teacher and pupil, leisure time

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Mimoškolní výchova a volný čas.....	11
2.1 Vymezení základních pojmů.....	11
2.2 Formální, neformální a informální vzdělávání.....	13
2.3 Školní a mimoškolní výchova.....	14
2.4 Školní a mimoškolní zařízení pro zájmovou činnost.....	16
3. Význam mimoškolní výchovy.....	17
3.1 Funkce a cíle mimoškolní výchovy.....	17
3.2 Metody mimoškolní výchovy.....	19
3.3 Výchova k volnému času v rodině.....	20
4. Učitel.....	21
4.1 Osobnost učitele.....	21
4.2 Typologie učitele a jeho vyučovací styl.....	22
4.3 Pedagogický takt a učitelské myšlení.....	23
4.4 Sebereflexe a sebehodnocení.....	24
5. Žák.....	26
5.1 Osobnost žáka.....	26
5.2 Školní věk.....	27
5.3 Úloha rodiny.....	29
6. Utváření vztahu učitele a žáka v mimoškolní výchově.....	31
6.1 Vymezení vztahu učitele a žáka.....	32
6.2 Faktory ovlivňující vztah učitele a žáka.....	32
6.3 Proces utváření vztahu učitele a žáka.....	37
6.4 Vzájemný vztah učitele a žáka v mimoškolní výuce.....	38
7. Empirická část.....	40
7. 1 Výzkumný problém.....	40
7. 2 Cíle empirického šetření.....	41

7.3 Realizace výzkumu.....	41
7.4 Metody výzkumu a výzkumné otázky.....	42
8. Realizace výzkumu.....	44
8.1 Způsob zpracování dat	44
8.2 Interpretace výsledků.....	45
8.3 Kódování a vyhodnocení výsledků.....	60
9. Diskuze.....	73
10. Závěr.....	75
11. Seznam použité literatury.....	77
12. Seznam tabulek.....	80
13. Seznam použitých zkratk.....	81
14. Seznam příloh.....	82
Příloha 1: Písemný souhlas učitele mimoškolní výchovy k polostrukturovanému interview.....	83
Příloha 2: Přepsaný záznam rozhovoru s otevřeným kódováním.....	84

1. Úvod

Samotný název bakalářské práce: Vztah učitele a žáka v mimoškolní výchově definuje, čím jsem se ve své práci zabývala. Celá tato bakalářská práce je zaměřená na utváření a vývoj kvalitního vztahu učitele a žáka při mimoškolních aktivitách. Respondenty v praktické části byli učitelé, vedoucí mimoškolní výchovu.

V teoretické části jsem nejprve objasnila základní terminologii a zabývala se vymezením mimoškolní výchovy, jejími cíli a funkcemi. Mimoškolní výchově není věnovaná taková pozornost, jako výchově školní, proto jsem porovnála školní a mimoškolní výchovu jako takovou.

Jako další bod mé práce bylo zanalyzování významu mimoškolní výchovy. Měli bychom si uvědomit, že dnešní společnost nabízí spoustu aktivit v podobě mimoškolní výchovy či volnočasových aktivit a správně zvolenou aktivitou pro žáka nenaplňujeme pouze smysluplně jeho volný čas, ale také rozvíjíme jako potenciál, umožňujeme mu získat nové znalosti, dovednosti a zkušenosti, motivujeme ho k získávání nových poznatků, podporujeme jeho osobnost v rozvoji v činnosti, která ho uspokojuje a naplňuje a zároveň zde probíhá další část socializace ve zcela odlišné skupině, než je například školní třída, neboť zájmové aktivity mimoškolní výchovy jsou často věkově diferenciovány a žák se tak učí novým dovednostem v oblasti sociální. Nedílnou součástí mimoškolní výchovy je i výchova k hodnotám a podpora celoživotního vzdělávání.

Dále jsem se zaměřila na osobnost učitele a na osobnost žáka, jakožto dvě zcela odlišné osobnosti ve vzájemné interakci.

V následující kapitole jsem zjišťovala, jak správně vytvořit kvalitní klima dané skupiny a jak vytvořit kvalitní vztahy mezi učitelem a žáky a žáky mezi sebou. Převážně jsem se zabývala tím, jak vztah učitele a žáka vzniká a jaké jsou hlavní faktory, které působí na utváření tohoto vztahu..

Nejdůležitějším bodem mé práce byla interakce učitele, zprostředkovávajícího a vykonávajícího mimoškolní činnost, s jeho žáky, jakožto osobami, které jsou účastníky mimoškolní výchovy.

V empirické části, ve které probíhal můj vlastní výzkum, jsem použila kvalitativní metodu výzkumu a jako nástroj výzkumu jsem zvolila polostrukturované interview, které jsem směřovala učitelům, vedoucí mimoškolní výchovu.

Na základě polostrukturovaného interview jsem zjišťovala, jaké faktory ovlivňují utváření vztahu učitele a žáka, jaký přístup k žákům učitelé volí a jaké vlastnosti jsou podle učitelů kladně hodnoceny žáky ve vzájemném vztahu.

Odpovědi, které jsem získala na základě polostrukturovaného interview jsem zanalyzovala a vyhodnotila.

Shrnutí cílů:

a) cíle teoretické části

- ◆ porovnání školní a mimoškolní výchovy
- ◆ charakteristika osobnosti učitele a žáka v mimoškolní výchově
- ◆ popis procesu utváření vztahu učitele a žáka (identifikace metod a přístupů učitelů k žákům)

b) cíle empirické části

- ◆ hlavní cíl: zjistit jaké faktory nejvíce ovlivňují vztah učitele a žáka
- ◆ dílčí cíle: jaké vlastnosti, podle učitelů, u nich žáci preferují

jaké metody nejčastěji učitelé volí při mimoškolní výchově

2. Mimoškolní výchova a volný čas

Mimoškolní výchova nebo jiným slovem, výchova mimo vyučování probíhá formou různých volnočasových aktivit a v různém prostředí. Nabídka mimoškolních aktivit je širokospektrá stejně tak, jako jejich obsah, cíle či hodnotové zaměření, které působí na jedince jakožto účastníka dané aktivity.

Pávková ve své knize *Pedagogika volného času* uvádí, že „*výchova mimo vyučování probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěná a uskutečňuje se převážně ve volném čase. Výchova mimo vyučování poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí morální vlastnosti.*“ (Pávková, 2002, s. 37) Díky tomuto definovaná zjišťujeme, jaký vliv má mimoškolní výchova na celkový rozvoj jedince.

Mimoškolní výchova se snaží o smysluplné vyplnění volného času dětí a mládeže a zároveň se snaží cíleně působit na komplexní rozvoj osobnosti jedince.

2.1 Vymezení základních pojmů

S tématem mimoškolní výchovy a volným časem se pojí řada pojmů, které je nezbytné na začátku této práce vymežit.

Výchova

Výchova je jedním z klíčových pojmů toho tématu. Prostřednictvím výchovy se předává „duchovní majetek“ mezi generacemi v dané kultuře. Duchovním majetkem rozumíme specifické vzorce a normy chování a jednání v dané kultuře, které se utváří od dětství až do dospělosti Podle Průchy je výchova: „*Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“ (Průcha, 1995, s. 257)

Vzdělávání

Vzdělávání je většinou vyvětlováno, jako osvojování si znalostí, vědomostí a dovedností. Podle Havlíka a Koti (2011) je vzdělávání popsáno jako vštěpování určitých znalostí a dovedností.

Vzdělávání nemusí být vždy jen institucionalizované, ale může probíhat formou samostudia atd.

Celoživotní vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je vzdělávání zaměřené na získávání vědomostí a celkový rozvoj člověka ve všech fázích jeho života. Průcha (1995) uvádí, že celoživotní vzdělávání je závislé na potřebě kultivace osobnosti jedince, jeho dalšího rozvoje a především jeho poznávání ve všech etapách lidského života.

Celoživotní vzdělávání může probíhat formálně i neformálně. Formálním vzděláváním rozumíme například: přednášky, kurzy, distanční vzdělávání atd. Neformální vzdělávání probíhá prostřednictvím sdělovacích prostředků, informačních technologií a další.

Mimoškolní výchova

Mimoškolní výchovou rozumíme výchovu, která působí na jedince prostřednictvím aktivit probíhajících ve volném čase. V pedagogickém slovníku je mimoškolní výchova označena jako činnost mimo vyučování. Její definice zní: „*Činnost organizovaná školou, přesahující rámec předepsané výuky. Zahrnuje činnosti: (1) celoškolní, např. Slavnosti, akademie, společná shromáždění; (2) mimotřídní, doplňující výuku ve třídě; (3) organizované ve volném čase.* (Průcha, 1995, s. 39)

Volný čas

Volný čas je doba, kdy se jedinec může rozhodnout, jak se svým časem naloží a jakou aktivitou ho naplní. Čáp (1993) ve své knize uvádí, že volný čas na jedné straně umožňuje jedinci kulturní rozvoj jeho osobnosti a celkové jeho obohacení, ale na straně

druhé mu také umožňuje určitou stagnaci, nečinnost, čímž nastiňuje rozdělení volného času na aktivní a pasivní využití.

Hodnota

V průběhu výchovy a vzdělávání dochází u každého jedince k tvorbě vlastních hodnot.

Pokud budeme definovat hodnotu, tak zjistíme, že: „*termínem hodnota (sociální hodnota) se označuje to, co společnost nebo určitá společenská skupina (rodina, věková skupina, vrstva, národ aj.) považuje a hodnotí jako důležité k životu.*“ (Čáp, 1993, s.86)
Z této definice vyplývá, že hodnoty každého jedince a každé skupiny mohou být zcela odlišné.

2.2 Formální, neformální a informální vzdělávání

V českém vzdělávacím systému se můžeme setkat se třemi termíny, které se váží ke vzdělávání jako takovému a jsou mezi sebou vzájemně propojeny.

Formální vzdělávání

Formální vzdělávání, je vzdělávání, které je institucionalizované, probíhá na všech stupních a typech škol v určitém čase a je formálně zakončené vysvědčením, výučním listem nebo diplomem.

Průcha definuje formální vzdělávání jako: „*vzdělávání, které se realizuje ve vzdělávacích institucích (školách), jejichž funkce, cíle, obsah, prostředky a způsoby hodnocení jsou definovány a legislativně vymezeny. Reflektuje politické, ekonomické, sociální a kulturní potřeby společnosti a vzdělávací tradici.*“ (Průcha, 1995, s. 69)

Formální vzdělávání je zpřístupněné celé populaci.

Neformální vzdělávání

Další složka vzdělávacího systému, která poskytuje výchovně vzdělávací aktivity, které jsou realizovány ve volném čase.

Hofbauer (2004) uvádí, že se jedná o cílenou a strukturovanou a organizovanou aktivitu mimo formální vzdělávací systém. Poskytuje vzdělání všem jedincům v různých formách, typech i obsahových oblastech. Organizováno je různými onstitucemi.

Informální vzdělávání

Informální vzdělávání je vzdělávání, které probíhá od začátku až do konce života jedince. Jde o celoživotní proces, během kterého získáváme zkušenosti, znalosti, dovednosti a rozvíjíme své schopnosti. Podle Hofbauera (2004) se jedná o nezáměrné a neorganizované působení vzniklé na základě náhodných situací v běžném životě.

2.3 Školní a mimoškolní výchova

V první kapitole jsem vymezila pojem mimoškolní výchova, jakožto klíčový pojem této práce. Nyní porovnáám rozdílné a společné znaky školní a mimoškolní výchovy.

Školní výchova

Školní výchova probíhá ve školských zařízeních a řadí se do formálního vzdělávání. Prioritou školní výchovy je vzdělání. Ve školní výchově je soustředěná pozornost na rozvoj vědomostí a dovedností a na získávání znalostí. Průcha uvádí, že školní vzdělávání je: *„oficiálně zajišťováno a podporováno vzdělávací politikou a kontrolováno státem.“* (Průcha, 1995, s. 225)

Škola, jakožto výchovně vzdělávací instituce, má povinnost vytvořit vlastní školní vzdělávací program, ve kterém má za úkol realizovat požadavky rámcového vzdělávacího programu (RVP). Ve školním vzdělávacím programu musí být uvedené následující údaje: identifikační údaje školy, charakteristika školy, charakteristika školního vzdělávacího programu, učební plán, učební osnovy, hodnocení žáků a autoevaluace školy.

Cíle školní výchovy jsou ukotvené v RVP.

Mimoškolní výchova

Mimoškolní výchova je činnost, která je organizovaná školou nebo školskými zařízeními, ale jedná se o činnost probíhající ve volném čase, proto ji řadíme do neformálního vzdělávání. Bláha (1990) uvádí, že se jedná o cílevědomé pokračování výchovy a vzdělávání ve volném čase a mimo přímý vliv rodiny.

Mezi školská zařízení patří školní družiny, školní kluby a střediska volného času.

Prioritou mimoškolní výchovy je celkový rozvoj osobnosti, rozvíjení potřeb a zájmů a utváření charakterové vlastnosti žáků.

Mimoškolní výchova, jakožto činnost přesahující rámec povinné výuky, může probíhat jak ve školní budově, tak i v jiných prostorách. Nabídka mimoškolní výchovy a vzdělávání záleží na škole či školských zařízeních. Mimoškolní aktivity mohou mít odlišný obsah, zaměření a stanovují si vlastní cíle.

V následující tabulce je stručné shrnutí hlavních rozdílů školní a mimoškolní výchovy.

Tabulka I: Porovnání školní a mimoškolní výchovy a vzdělávání

	Školní výchova a vzdělávání	Mimoškolní výchova a vzdělávání
Formální vzdělávání	✓	X
Neformální vzdělávání	X	✓
Organizované školským zařízením	✓	✓
Povinná výuka	✓	X
Volnočasová aktivita	X	✓
Priorita	vzdělání	celkový rozvoj

2.4 Školní a mimoškolní zařízení pro zájmovou činnost

Mimoškolní výchova může probíhat jak ve školních tak mimoškolních zařízeních. Podle vyhlášky je zájmové vzdělávání rozděleno na střediska volného času, školní kluby a školní družiny. (Vyhláška MŠMT Vyhláška č. 74-2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 279/2012 Sb., o zájmovém vzdělávání. dostupná z: <http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>)

Střediska volného času

Jsou určena všem dětem, žákům, studentům a pedagogickým pracovníkům. Střediska volného času vykonávají svou činnost během celého školního roku i v době, kdy neprobíhá vyučování. Střediska se dělí na domy dětí a mládeže, které nabízejí více oblastí zájmového vzdělávání a na stanice zájmové činnosti, která jsou zaměřena na jednu oblast zájmového vzdělávání

Školní kluby

Školní kluby poskytují širokou nabídku zájmových činností. Účastníky bývají převážně žáci 2. stupně základních škol. Činnost klubu probíhá ve dnech školního vyučování a může probíhat i ve dnech kdy školní vyučování neprobíhá včetně prázdnin

Školní družina

Určena převážně žákům prvního stupně základních škol. Hlavním úkolem družiny je poskytnutí odpočinkové činnosti a přípravy na vyučování.

Další zařízení mimoškolní výchovy

Jako další zařízení mimoškolní výchovy můžeme uvést základní umělecké školy.

Mezi další instituce, kde probíhá mimoškolní výuka patří Sokol, Junák atd. Mimoškolní výchova může probíhat také v podobě exkurzí do muzeí, planetárií, knihoven, divadel, galerií, institutů zaměřených na vzdělávání a jiných.

3. Význam mimoškolní výchovy

Hlavním posláním mimoškolní výchovy je výchova zaměřená na relaxační činnost, zábavu, poznávání nových činností, učení se novým dovednostem, rozvoj vlastních schopností, rozvoj zájmů, formování dosavadních vědomostí a v neposlední řadě naučení se smysluplně využívat svůj volný čas, který, když je správně využit, upevňuje duševní a tělesné zdraví a u jedince vytváří bohatý vnitřní život.

3.1 Funkce a cíle mimoškolní výchovy

Funkce výchovy

Mimoškolní výchova plní několik důležitých funkcí, mezi které řadíme: výchovně vzdělávací funkci, zdravotní funkci, sociální a preventivní funkci.

1) výchovně vzdělávací funkce

Tato funkce je hlavním pilířem mimoškolní výchovy. Zaměřuje se na formování postojů a hodnot, efektivnímu využívání volného času, motivace k seberealizaci a utváření si vlastního názoru na svět.

2) Zdravotní funkce

Důraz je kladen na zdravý životní styl a zdravý duševní vývoj žáka.

3) Sociální funkce

Instituce kde probíhá mimoškolní výchova určitým způsobem vyrovnávají materiální zabezpečení a sociální postavení v rodinách. Žáci se učí utvářet vyvážené sociální vztahy.

4) Preventivní funkce

Pokud žákům ukážeme možnosti, jak správně trávit volný čas, můžeme předejít nevhodným formám trávení volného času, které mají dopady na celkový vývoj jedince.

Činnosti mimoškolní výchovy a jejich cíle

Podle Myslivcové (1989) je cílem mimoškolní výchovy především podchycovat různorodé zájmy žáků a tyto zájmy prostřednictvím mimoškolní výchovy rozvíjet.

Mimoškolní výchovu můžeme rozdělit do několika činností, podle toho, na co je výchova zaměřená. Každá složka má své obecné cíle, které jsou rozpracované do cílů dílčích.

1) Tělovýchovná činnost

Vede k rozvoji pohybových dovedností, dodržování hygienických zásad práce předchází únavě z psychické a fyzické práce a učí žáky trávit čas aktivně, formuje morální a charakterové vlastnosti a připravuje žáky na fyzickou práci. Tato činnost probíhá formou sportovních her, soutěží, turistiky a další.

2) Pracovně technická činnost

Pracovní výchova přispívá u žáků k lepšímu uvědomování si potřebnosti teoretických poznatků, které se při pracovní výchově učí aplikovat do praxe. Díky tomu si své teoretické znalosti rozšiřují o praktické zkušenosti.

3) Výchova k vědeckému chápání světa

Žáci poznávají svět prostřednictvím každodenních zkušeností a informací, které dostanou prostřednictvím ať už školní či mimoškolní výchovy. Hlavním úkolem je naučit žáky rozeznávat reálná fakta, vytvořit si vlastní náhled na svět a umět analyzovat informace.

4) Esteticko výchovná činnost

Estetická výchova formuje žáka v oblasti vkusu, umění vnímat krásu v každodenním životě, kulturního vědomí a vede žáka k tvořivosti.

5) Mravně výchovná činnost

Práce v kolektivu je největší divíza pro oblast mravní výchovy. V kolektivu se

žáci učí spolupráci, sebekontroli, vede žáky k dodržování společenských norem chování, učí žáka umět se podřítit nebo naopak prosadit svůj názor a vede k porozumění druhým lidem a jejich odlišnostem.

3.2 Metody mimoškolní výchovy

Vyučovací metoda je definována jako: „*specifický způsob uspořádání činností učitele (lektora) a žáků (studentů), rozvíjející vzdělanostní profil žáka a působící v souladu se vzdělávacími a výchovnými cíli.*“ (Vališová, Kasíková, 2011, s. 191)

V mimoškolní výchově aplikujeme totožné metody jako ve školní výchově.

Metody

◆ slovní metody

Slovní metody slouží k upoutání pozornosti žáků a jsou doprovodnými k jiným metodám. Mezi nejčastější slovní metody můžeme řadit: rozhovor, dialog, vyprávění, vysvětlování, sdělení, diskuzi a další.

◆ názorně demostrační metody

Součástí těchto metod jsou pomůcky nebo objekty, které učitel ukazuje žákům. Mezi tyto metody řadíme exkurze, trojrozměrnou demonstraci, která se týká předmětů, dvojrozměrnou demonstraci, která se týká například fotografií, filmů atd., pohybovou demonstraci či různé ilustrace v podobě grafů, schémat aj.

◆ metody praktických činností

Metody praktické se zaměřují na laboratorní práce, pracovní činnosti, nácvik pohybových dovedností a na výtvarnou činnost.

◆ aktivizující metody

Skalková (2007) uvádí další metody a to aktivizující metody, mezi které patří zejména hra, která podporuje například sebekontrolu, socializaci, učí žáka dovednosti jednat s lidmi aj. Další aktivizující metody jsou metody simulační, které simulují

problémy, které mohou existovat v reálném životě a žáci se je učí řešit. Jako další uvádím metodu inscenační, kdy dochází k modelovým situacím a hraním rolí v určité situaci, diskuzní metody a dramatizaci.

Výběr vhodné metody

Výběr vyučovací metody závisí na pedagogovi. Metodu, kterou bude využívat, či kombinaci několika metod si pedagog volí při plánování výuky. Je třeba dbát na určitá kritéria při výběru daných metod.

Mezi hlavní kritéria patří zejména: cíle výuky, obsah výuky, učební možnosti žáků (věk, fyzická zdatnost, psychická způsobilost, atd.), zvláštní vnější podmínky (prostor, čas, atd.) a vlastní zkušenosti pedagoga a znalosti daných metod.

3.3 Výchova k volnému času v rodině

Výchova k volnému času závisí hlavně na rodičích. Rodina, jakožto první sociální skupina, má velký vliv na rozvoj jedince. Jedinec přebírá postoje a hodnotové orientace svých rodičů a nejbližšího okolo.

Životní styl v rodině ovlivňuje, jak bude daný jedinec trávit svůj volný čas. Rodiče jsou pro své dítě do určitého věku určitým vzorem a dítě přebírá vzorce chování a jednání od svých rodičů a svého nejbližšího okolí. Je důležité, aby rodina byla pro dítě kvalitním vzorem a vedla dítě k aktivnímu a smysluplnému trávení volného času.

Rodiče by v závislosti na věku, vrozených dispozicích a vlastních zájmů dítěte, měli dítěti pomoci s výběrem mimoškolních aktivit, které přispívají k celkovému rozvoji osobnosti. Rodina by měla provozovat volnočasové aktivity, aby naučila dítě trávit svůj volný čas smysluplně.

4. Učitel

Učitel a žák jsou hlavními aktéry vzdělávání. Pro to, aby výchova a vzdělání probíhalo úspěšně, je zapotřebí zaměřit se na to, jaký by měl učitel být, jaká kritéria by měl splňovat, aby správně plnil svou roli a jaké vlastnosti jsou pro toto povolání žádoucí.

Učitel je podle Průchy (1995) jedním z nejdůležitějších a zároveň ze základních činitelů, který se podílí na výchovně vzdělávacím procesu jedince. Měl by splňovat profesionální kvalifikaci, být odpovědný za svou přípravu, řízení, organizaci a výsledky procesu výchovy a vzdělávání.

4.1 Osobnost učitele

Učitel je subjektem výchovy a vzdělávání. Ve školských zařízeních má spíše autoritativní postavení, v mimoškolní výchově má učitel být učitel spíše partnerem a spojencem.

Průběh jakékoliv sociální interakce ovlivňují osoby, kterých se daná interakce týká, stávají se aktéry dané interakce. Pro interakci učitele a žáka je rozhodující osobnost učitele a osobnost žáka.

Řada povolání je chápána spíše jako poslání. O poslání můžeme hovořit i v případě učitele. Kořa říká, že: *„Být učitelem – stát se nositelem výchovných idejí a ideálů vzdělanosti – znamená být v první řadě osobností.“* (Vališová, Kasíková, 2011, s. 16) Tím říká, že učitelem se nemůže stát každý, ale pouze ten, kdo je schopný sebevýchovy, sebevzdělání a individuálního přístupu ke všem žákům se schopností reagovat na jejich potřeby.

Langová (1992) uvádí, že učitel by měl mít odborné pedagogické a psychologické vědomosti, dovednosti a schopnosti a hlavně by měl být k tomuto povolání vnitřně motivován.

Osobnost učitele ovlivňuje, jak interakce se žákem bude probíhat a jaká atmosféra bude v průběhu jeho interakce se žáky.

Každý učitel by měl splňovat určité kompetence, nebo-li dovednosti, které jsou

nezbytné pro výkon jeho profese. Tyto kompetence můžeme rozdělit na osobní a profesní.

Mezi osobní kompetence lze zařadit: zodpovědnost, tvořivost, schopnost spolupráce, schopnost řešit problémy, empatie, porozumění, cílevědomost, důslednost a jiné.

Mezi profesní kompetence řadíme: znalost předmětu, komunikativní schopnosti, řídicí schopnosti, diagnostické a poradenské dovednosti, organizační schopnosti aj.

Učitel by měl být hlavně vzorem pro své žáky. Dobrý učitel je učitel, který nepředá žákům pouze znalosti a vědomosti, ale předá jim část sebe a své zkušenosti.

4.2 Typologie učitele a jeho vyučovací styl

Typologie učitele

- ◆ autoritativní typ učitele: učitel zaujímá mocenské postavení vůči svým žákům, potlačuje tím jejich aktivitu a prosazuje svou autoritu
- ◆ liberární typ učitele: učitel je nerozhodný, nemá promyšlené cíle ani výukové metody, něvěří příliš v dovednosti svých žáků
- ◆ demokratický typ učitele: spolupracuje a spolurozhoduje se žáky, povzbuzuje žáky k aktivitě, motivuje žáky, snaží se o spolupráci mezi žáky, zajímá se o jednotlivce, důraz klade na objektivnost

Vyučovací styl

Vyučovací styl posuzujeme, podle toho, jaké metody učitel ke svému působení používá, jak celkově vnímá osobnost žáka, jak pojímá výchovné a vzdělávací cíle, do jaké míry zná obsah vzdělávání a jaké jsou mezi ním a žáky vztahy.

Vyučovací styl se vytváří v průběhu praxe, kterou učitel postupně získává. Učitel má možnost vyučovací styly kombinovat.

Mezi vyučovací styly patří:

- ◆ manažer: učitel, který klade důraz na efektivitu, povzbuzuje žáky k učení, snaží

se o systematickou organizace a klade důraz na zpětnou vazbu, výuka je velmi promyšlená

- ◆ facilitátor: učitel, jež je zaměřen na žáka, vnímá jeho potřeby a zájmy, důraz je převážně kladen na individualizaci výuky a na procesy učení
- ◆ pragmatik: učitel, který je zaměřen hlavně na cíle výchovy a vzdělávání, snaží se převážně o dosažení znalostí, které propojuje s aplikací

4.3 Pedagogický takt a učitelské myšlení

V předchozí podkapitole jsem se zaměřila na to, jak by měla vypadat celková osobnost učitele. Dalším důležitým tématem je pedagogický takt, jakožto soubor sociálních dovedností a také učitelské myšlení.

Pedagogický takt

Čáp (1993) pojednává o pedagogickém taktu jako o dovednosti učitele správně a včasné rozpoznat reakci žáků na vzniklou situaci a na jeho vlastní působení na žáky. Pedagogickým taktům také rozumíme včasné rozpoznání změn v psychickém stavu a postoji žáků a učitel je schopen na tyto vzniklé situace včasné zareagovat a uzpůsobit své další chování a jednání.

Pedagogický takt je složitější sociální schopnost, kterou učitel získává s přibývajícím zkušenostmi a tím, do jaké míry dokáže být empatický a rozpoznat změny v průběhu vyučování. Každý jedinec má určitou míru taktu, kterou běžně používá v interakci s jinými lidmi. Osvojování taktu začíná již v dětství a dále se prohlubuje a formuje.

Učitelské myšlení

Každé povolání má své specifické znaky, do kterých můžeme zahrnout: způsob vystupování, postoje, komunikaci, hodnoty, v některých povolání i dress code aj. Učitelské povolání má také své charakteristické znaky. Problematika, která se učitelskou profesí zabývá je nazývána učitelským myšlením.

Průcha ve své knize Učitel uvádí, že učitelské myšlení znamená především to, jak učitelé přistupují ke své výuce ve třídách. Toto tvrzení označuje učitelovo vlastní pojetí výuky.

Jako další bod uvádí vlastní přesvědčení o poslání profese učitele, její užitečnosti v dnešní společnosti, vlastní očekávání, které od profese mají a v neposlední řadě také jejich odpovědnost za výsledky své práce. Tento výčet obsahuje celkový pohled učitele na svou profesi.

V posledním bodě Průcha zmiňuje postoje, které učitelé zauímají k výzvám svých nadřízených, požadavkům veřejnosti a s jakou angažovaností přistupují k zavádění nových pedagogických opatření ve vlastní práci. (Průcha, 2002)

Z toho vyplývá, že každý učitel má své vlastní pojetí výuky, vlastní koncepci, kterou při svém pedagogickém působení aplikuje na žáky. Během každé činnosti má každý učitel svá vlastní očekávání, vlastní cíle, kterých chce ve výuce dosáhnout a za které je zodpovědný.

4.4 Sebereflexe a sebehodnocení

Seberflexí rozumíme, do jaké míry si učitel uvědomuje a do jaké míry hodnotí svou vlastní činnost ve výuce, její možné nedostatky, dosažení vytyčených cílů, vhodnost použitých didaktických postupů aj.

Průcha (1995) uvádí, že pedagogická sebereflexe nejčastěji zahrnuje: vybavení a popis vlastní činnosti, její rozbor, hodnocení, přijetí skutečnosti a stanovení další budoucí strategie.

Učitel by měl být schopen hodnotit svou pedagogickou činnost průběžně a porovnávat své očekávání se skutečně dosaženými cíli. Pedagogická sebereflexe je důležitá pro další rozvoj osobnosti učitele.

Sebehodnocení je celkové zamyšlení se nad sebou samým a nad svým pedagogickým působením.

Podle Čápa (1993) je pro učitele důležité kladné sebehodnocení. Kladné sebehodnocení je podle něj spojeno s celkovou zralostí jeho osobnosti. Pokud u učitelů

dochází k negativnímu sebehodnocení, může to mít dopad na celkovou psychickou odolnost osobnosti a nepříznivě ovlivňuje další práci učitele.

Nejběžnější nástrojem pro sebereflexi je zpětná vazba. Zpětná vazba může být od žáků, nadřízených, kolegů, rodičů či veřejnosti. Dalším nástrojem pro sebereflexi je videozáznam, který se běžně nepoužívá.

V této kapitole jsem stručně shrnula, co profese učitele obnáší. Osobnost učitele ve školní výuce a osobnost učitele v mimoškolní výuce by měla být totožná, pouze s rozdílem v přístupu k žákům.

V mimoškolní výchově by vztah učitele k žákům neměl být založen na autoritě, ale spíše na partnerství a spojenectví. Vztah učitele a žáka je více otevřenější. Učitel mimoškolní výchovy musí více reagovat na zájmy a potřeby svých žáků a na požadavky společnosti.

5. Žák

Žák, jakožto subjekt, je objektem pedagogického působení.

Žáci jsou aktivním subjektem výchovně vzdělávacího procesu. Langová uvádí: „Aktivita žáků se projevuje např. tím, že podněcují učitele k pedagogickému působení a že je korigují. Např. tím, že dávají najevo, že probíranému učivu nerozumějí, korigují zvolený postup učitele nebo svým vstupem dávají postoj k nim.“ (Langová, 1992, s. 7) Žák se s učitelem podílí na průběhu výchovy a vzdělávání.

5.1 Osobnost žáka

Průchy (1995) vymezuje osobnost žáka jako člověka, který zaujímá roli žáka jakožto roli vyučovaného člověka bez ohledu na jeho věk. Žákem se může stát dítě, adolescent i dospělý jedinec.

Osobnost žáka se neustále vyvíjí a formuje. Termín formování osobnosti se užívá k označení vývoje osobnosti s ohledem na rozbor příčin a podmínek a vzájemného působení zúčastněných činitelů. (Čáp, 1993) Tímto definování jsem dospěla k cíli, že osobnost každého člověka je formována nejen výchovou, ale také situacemi, ve kterých se jedinec ocitá během svého života a okolím, které na jedince přímo nebo nepřímo působí.

Pro učitele a vychovatele je podstatné ujasnit si vztah výchovy a vývoje dítěte, protože každý pedagog a vychovatel by měl brát ohled na vývojový stupeň dítěte. Důležité je znát vztah zrání a učení. Žák musí dosáhnout určitého vývojového stupně po fyzické i psychické stránce, aby zvládlo dané učení.

Na každého žáka musíme nahlížet, jako na jedinečnou osobnost, která má své vlastní potřeby. Musíme brát v potaz jeho dosažený vývojový stupeň (zrání) a tomu přizpůsobit učení.

Vyučující by měl komplexně chápat žákovu osobnost, která zahrnuje: tělesnou konstituci, temperament, schopnosti (paměť, inteligence, představivost, tvořivost, komunikační schopnosti), motivaci, charakter, učební styly, chování a jednání žáka.

5.2 Školní věk

Školním věkem zde mluvíme věk od 6 let, což je důležitým mezníkem, neboť jedinec vstupuje do školy, do 15 let, kdy jedinec povinnou školní docházku končí.

Školní věk se obvykle člení na 3 fáze, kterými jsou: raný školní věk, střední školní věk a starší školní věk.

Raný školní věk

Raný školní věk začíná od 6let a trvá do 9let. Vstup do školy je důležitým mezníkem, kdy bezstarostné dětství plné her střídá dětství, kde už jedinec musí plnit určité povinnosti. Podle Vágnerové (2012) je pro tento věk charakteristická především změna v sociálním postavení jedince, které stimuluje jeho další vývoj dovedností a schopností.

Jedinec přijímá nové sociální role, kterými jsou role školáka, role spolužáka aj. V tomto období se musí žák naučit psát, číst a počítat.

Při vstupu do školy je zjišťována školní zralost a připravenost. Školní zralost se podle Vágnerové: „...*projeví změnou celkové reaktivity, zlepšení regulačních kompetencí, zvýšením emoční stability a odolnosti vůči zátěži.*“ (Vágnerová, 2012, s. 256) Dostatečná zralost jedince ovlivňuje schopnost učení se, schopnost déle se soustředit a jedinec je schopný vyšších výkonů.

O školní připravenosti pojednává Vágnerová následovně: „*Míru zvládnutí role školáka ovlivňují i postoje a kompetence, které závisí na sociální zkušenosti. Jde o postoj ke škole a o hodnotu, jakou rodina přičítá školnímu vzdělávání, důležitá je i úroveň sociální připravenosti ...*“ (Vágnerová, 2012, s. 258) Pokud by dítě nebylo dostatečně připravené, hrozí možnost neúspěchu, čímž dítě ztrácí motivaci a ve škole nastávají problémy. Je třeba, aby dítě bylo schopné převzít nové sociální role, umělo vytvářet nové vztahy s vrstevníky i dospělými a bylo schopné adaptaci na nové prostředí a podmínky.

V tomto věku roste potřeba kontaktu s vrstevníky a přijetí vrstevnickou skupinou. Vrstevnická skupina je další skupina, která má vliv na socializaci jedince.

Žák ve škole získává nové zkušenosti a má nové zájmy. Většina žáků začíná

navštěvovat mimoškolní aktivity, které je zajímají a ve kterých dochází k utváření nových přátelství a možnosti další seberealizace. V raném školním věku jde především o pohybové mimoškolní aktivity či výtvarné nebo hudební aktivity.

Střední školní věk

Střední školní věk, který se obvykle vymezuje do období od 9 do 12 let, dochází k mnoha změnám v psychickém i fyzickém vývoji dítěte.

Dítě ve škole a ve své vrstevnické skupině zaujímá již určité role. Důležité je postavení dítěte v jeho školní třídě a to zejména zda je dítě oblíbené nebo neoblíbené. Hierarchie třídy se postupně vytváří a dítě získává určité postavení, zaujímá určitou pozici.

V tomto období dochází k potřebě důvěry, vzájemné pomoci a porozumění mezi vrstevníky. Utváří se hlubší vztahy mezi kamarády, což je pro dítě symbolem jistoty a opory. V tomto věku je pro děti důležité, aby se neodlišovaly od skupiny. Konformita je důležitá zejména pro to, aby dítě nebylo odsuzováno za určité nedostatky. Jedná se zejména od oblečení a vystupování. V tomto období je zřejmé genderové rozdělování skupin. Dochází k viditelnému rozdělování na dívčí a chlapecké skupiny.

Dochází k rozvoji logického uvažování a děti začínají být samostatnější v hodnocení ostatních. Mají vlastní názory, které jsou z části ještě ovlivněné rodinou a vrstevníky, ale již je tam i vlastní podíl na tvorbě názoru.

Podle Vágnerové (2012) se v průběhu školního věku dotvářejí základy dětské osobnosti, které se již zásadním způsobem nebudou v dalších fázích života měnit. Osobnost, která se utvoří během školního věku se již o moc nezmění ani v dynamičtější fázi, kterou je puberta ani během dalších životních fází.

Starší školní věk

Starší školní věk je období mezi 12. a 15 rokem. Zejména se jedná o žáky druhého stupně základních škol. Toto období je přípravou na období dospělosti.

Nejnápadnější změnou v tomto období je tělesný vývoj. Dochází k řadě změn na lidském těle spojené s pohlavním dozráváním. V tomto období je důležitý zevnějšek hlavně pro sebepojetí. Hormonální změny způsobují změny v emočním prožívání, které

je charakteristické svými výkyvy.

V toto období je důležité pro jedince přátelství, které pomáhá při osamostatňování se od rodičů. Dochází k prvním láskám a partnerským vztahům. Mění se životní styl, způsob myšlení, hodnoty a zájmy. Někteří hledají seberealizaci ve sportovních aktivitách, někteří v manuálních činnostech jiní v intelektuálních činnostech. Jejich zájmy mají velký vliv na volbu budoucího povolání. Ukončení povinné školní docházky je mezníkem v tomto období.

5.3 Úloha rodiny

Rodina je nejdůležitější primární socializační skupinou. Podle Vágnerové (2012) je rodina důležitá součástí identity školáka a to především v mladším a středním školním věku. Z toho vyplývá, jak již bylo zmíněno výše, že ve starším školním věku hraje důležitější roli v oblasti socializace vrstevnická skupina než rodina.

Socializace je spojována s fungováním rodiny jako takové, neboť se jedná o primární sociální skupinu, ve které dochází k rané socializaci dítěte, je zde formována jeho osobnost a v rodině jedinec prožívá všechny fáze svého života. (Havlík, Koťa, 2011)

Rodina je i útočištěm a základnou pro jedince. V rodině se předávají kulturní vzorce, vzorce chování, hodnoty, probíhá zde výchova a jedinec má v rodině emocionální zázemí. Vztahy v rodině a chování v rodině je důležité pro budoucí vývoj a rozvoj jedince.

„ Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy.“ (Čáp, 1993, s. 272) Z toho vyplývá, že rodina vytváří model chování a jednání, který dítě napodobuje v každodenním životě. Za zmínku také stojí připomenutí, že rodina není uzavřená sociální skupina, ale působí na ní spousta vlivů z makro prostředí, jako jsou jiné sociální skupiny, demografické změny, politická situace a mnoho dalšího. Tyto vlivy ovlivňují vývoj a fungování rodiny jako celku.

Rodina splňuje nebo by měla splňovat několik základních funkcí. Mezi tyto

funkce patří biologicky reprodukční funkce, sociální a výchovně vzdělávací funkce, emocionální funkce a ekonimocká funkce.

V rodině je důležitá rodičovská autorita a výchova k úctě k rodičovské autoritě. Děti přebírají i vzorce chování a jednání svých rodičů, jakožto svých vzorů a přejímají jejich model výchovy.

Důležité je, jak rodina pohlíží na školu a potřebu vzdělání. V rodině se utváří u dítěte vztah ke škole, hlavně podle postoje rodičů, který dítě poté samo převezme.

Nesmíme však zapomenout, že nejen rodina působí na jedince. I když rodina samozřejmě jedince ovlivňuje nejvíce. Jako další model, který na jedince působí je vrstevnická skupina. Vliv vrstevnické skupiny zesiluje s přibývajícím věkem jedince. Podle Hoskovcové (2009) se předškolní dítě a dítě mladšího školního věku teprve učí s kým a jakým způsobem se srovnávat, podle koho se řídit a naopak. Vliv vrstevníků se s přibývajícím věkem zvětšuje a v pozdní pubertě zcela převáží nad vlivem rodiny.

Rodiče by měli vědět, s kým se jejich dítě kamarádí a v jaké vrstevnické skupině se dítě nachází z toho důvodu, aby ho mohli případně chválit před nežádoucími až patologickými jevy vycházející z dané skupiny.

Pokud shrnu tuto kapitolu, na jedince v první řadě působí rodina, jako primární sociální skupina, kde se jedinec učí chování a jednání, které přebírá od svých rodičů.

V kontextu mimoškolní výchovy je důležitý postoj rodičů ke škole a k trávení volného času. Pokud dítě přejímá model, ve kterém je kladný vztah ke škole a důraz na vzdělání, stává se vzdělání pro jedince hodnotou. Pokud rodina tráví volný čas aktivně a dítě podporuje v jeho zájmech a snaží se, aby se seberealizovalo v činnostech, které ho baví, podporují tím mimoškolní výchovu jako činnost, která dítěti může nabídnout aktivity, které ho budou bavit a ve kterých nalezne zálibu.

6. Utváření vztahu učitele a žáka v mimoškolní výchově

Mezi učitelem a žákem se během mimoškolní výchovy utváří vztah. Tento vztah může být buďto pozitivní nebo negativní. Optimální vztah v mimoškolní výchově je vztah, který je založen na partnerství učitele a žáka.

Partnerský vztah učitele a žáka

O partnerském přístupu Kopřiva (2008) pojednává jako o zcela nutném, aby se z dětí staly kompetentní a zodpovědní lidé, kteří budou schopni reagovat na požadavky současného světa a uměli řešit problémy současného světa. Autor říká, že pokud bude dítě respektováno a vedeno k partnerskému přístupu k ostatním, bude umět lépe spolupracovat a řešit problémy na základě demokratického jednání. Pokud dítě bude vedeno mocenským způsobem, bude převládat autoritativní výchova, bude se dítě ve většině případů podřizovat autoritám a nebude schopné prosadit vlastní názor či zaujmout vlastní postoj.

Partnerský přístup není o benevolenci k bezmyšlenkovitému jednání dětí, ale o nastavení pravidel chování a jednání, se kterými jsou všichni zúčastnění partnerského vztahu seznámeni a všichni je musí dodržovat. „ *Partnerský přístup k dětem znamená chovat se k nim jako k dospělým, kterých si vážíme nebo které alespoň respektujeme.* “ (Kopřiva, 2008, s. 17)

Partnerský přístup vede k optimálnímu rozvoji jedince a pomáhá mu porozumět druhým lidem.

Učitel by měl být otevřený svým žákům, měl by umět aktivně naslouchat, pozorovat, komunikovat s žáky, být taktní, spravedlivý. Učitel by měl být svým žákům vzorem. Měl by dodržovat pravidla, která jsou již nastavena institucí, či která nastaví sám se svými žáky. Jde zejména o důslednost, dochvilnost a připravenost.

Učitel by měl být aktivní a snažit se stále rozvíjet mimoškolní činnost, ve které se angažuje. Od svých žáků by měl požadovat zpětnou vazbu a aktivně by měl naslouchat jejich přání, aby docílil kvalitního klima ve skupině. Od žáků se očekává aktivní spolupráce a elán.

6.1 Vymezení vztahu učitele a žáka

Vztah učitele a žáka utváří klima ve skupině, pro žáka je podstatné především z důvodu plnění požadavků, které jsou na něj kladené a pro učitele je tento vztah klíčový pro úspěšné dosažení výchovně vzdělávacích cílů.

Vzájemný vztah učitele a žáka je důležitý zejména pro to, že žák je tímto vztahem formován a pro učitele je důležitý zejména pro to, že prostřednictvím tohoto vztahu získává od žáka zpětnou vazbu o svém pedagogickém působení.

Učitel řídí výchovně vzdělávací proces a zastává dominantnější postavení vůči žákovi. Dominancí v tomto smyslu však nerozumíme podřizování si žáka jako submisivního jedince, ale dominance vyplývá z činností, které jsou příslušné učiteli. Jde o plánování výuky, stanovení cílů výuky, metod, prostředků a hodnocení žáka.

Učitel by měl žáka co nejvíce poznat, aby věděl, jak nejlépe k žákovi přistupovat a jak s ním pracovat.

Poznávání žáka můžeme rozdělit do několika bodů. Prvním bodem je shromažďování údajů o žákovi, které učitel získává z pozorování žáka, rozhovoru s ním, rozbořením produktů z jeho činnosti a z dokumentace, kterou o žákovi má (příhláška do mimoškolní činnosti, možnost popsání zdravotního stavu žáka či zvláštních požadavků). Jako další krok na cestě k poznání žáka jsou informace o rodině, výsledcích ve škole, sociálním prostředí a jeho začlenění v něm, tělesný a psychický vývoj žáka, jeho cíle atd. Později dochází k poznávání psychických vlastností žáka, kterými jsou jeho dovednosti, schopnosti, temperament, charakter. Poté, co tyto údaje má učitel k dispozici, může si vytvořit souhrnou charakteristiku osobnosti žáka. Může vytyčit jeho pozitivní a negativní aspekty osobnosti, ze kterých může udělat hypotézu pravděpodobného dalšího vývoje a navrhnout praktické opatření.

6.2 Faktory ovlivňující vztah učitele a žáka

Vzájemný vztah učitele a žáka není ovlivněn pouze jejich osobností, ale na tento vztah působí řada faktorů.

Mezi nejdůležitější faktory, které se odrážejí na kvalitě vztahu učitele a žáka, můžeme řadit: způsob komunikace, prostředí a klima, motivaci, odměnu a trest, sociální

role, které žák i učitel zastává, osobnostní a věkové zvláštnosti, postoje k dané mimoškolní výchově, postoje k učiteli a k ostatním žákům ve skupině, způsob výuky, vztah rodiny ke vzdělání a další.

Žák

Každý žák je osobností a každá osobnost je individualita, kterou musí učitel poznat co nejhluběji, aby mohl odhadovat možnosti žáka a přizpůsobit mu cíle výchovy a vzdělávání. Důležité je, aby žák měl zdravé sebepojetí o sobě samém, aby se příliš nepodceňoval nebo naopak nepřeceňoval. Ve zdravém sebepojetí se odráží výkony žáka i adekvátní vztahy ke skupině. Temperamentové vlastnosti též ovlivňují celý výchovně vzdělávací proces. Temperamentové vlastnosti určují, jakým způsobem se jedinec chová a ovlivňují prožívání jedince v sociálních situacích.

Dalším faktorem ovlivňující vztah učitele a žáka je pohlaví a věk. Děti mladšího školního věku mají svého učitele jako ideální vzor, s přibývajícím věkem přistupují k okolí a samozřejmě i k učiteli, kritičtější. Pohlaví je důležité pro formování mužské a ženské role.

Další důležitou složkou je biologická dispozice pro danou mimoškolní aktivitu.

Učitel

U učitele jsou důležité zejména osobní předpoklady pro vykonávání určité mimoškolní aktivity. Zejména jde o vztah k dětem, znalosti a vědomosti mimoškolní aktivity, kterou vykonává, fyzická zdatnost jedná-li se o fyzické aktivity, psychická odolnost, tvořivost a nadšení pro danou činnost. U učitele je důležité zejména to, jaký postoj zaujme k žákovi. Jakým způsobem na něj bude působit.

Hlavní faktory ovlivňující vztah učitele a žáka

◆ Komunikace

Komunikace je základní prvek dorozumívání se mezi lidmi. Komunikace probíhá ve dvou rovinách - verbální a neverbální.

Při vzájemném vztahu učitele a žáka je důležitá zejména pedagogická

komunikace, která je zaměřená na dosažení pedagogických cílů, většinou má vymezený obsah a formu, jsou určeny sociální role účastníků a bývají stanovena komunikační pravidla, které by obě strany měly dodržovat. (Průcha, 1995)

Pokud s někým komunikujeme je důležitá forma a obsah. Formou rozumíme především to, jaká slova použijeme, zda mluvíme spisovně, nespisovně, jestli užíváme terminologická vyjádření, tón hlasu, kterým sdělení doprovázíme. Co se týká obsahu je důležité, jestli mluvíme stručně, jasně a výstižně, nebo obsírněji, jestli využíváme řečnické otázky, rozvinutá souvětí atd. Jedno totožné sdělení může být proneseno mnoha způsoby a může vyvolat rozdílné reakce.

Neefektivní způsoby komunikace velmi ovlivňují vztahy mezi lidmi. Mezi nejčastější neefektivní způsoby řadíme: výčitky, obviňování, kritizování, poučování, příkazy, nálepkování, srovnávání, ironie a další.

Mezi efektivní způsoby komunikace může zařadit: prostor pro vyjádření vlastního názoru a možnost vlastní volby, popis, konstatování, vyjádření vlastních potřeb, vyjádření vlastního očekávání, nabídka spolupráce, vytvoření prostoru pro diskusi atd.

Neverbální komunikace je také velmi důležitá. Naše řeč těla vysílá signály, které jsou chápány buď pozitivně nebo negativně.

Ovládnout řeč těla je mnohem složitější. „ *Většina sdělované informace je předávána pomocí složité směsi vzezření, držení těla, vystupování, gestikulace, pohledů a mimických výrazů. Kromě toho velká část takto předaných informací působí pod hranicí vědomí.*“ (Lewis, 2010, s. 8) Neverbální komunikace je těžko ovladatelná.

Učitel by měl mít povědomí o neverbální komunikaci a měl by do jisté míry se snažit vystupovat tak, aby na žáky působil co nejpříjemnějším dojmem.

◆ Trest

Trest jako prostředek zkázně dítěte nebo trest jako pohodlný způsob řešení konfliktu.

Otázka trestů je velmi diskutabilní mezi veřejností, avšak pedagogové a psychologové se shodují, že trest by měl z výchovy vymizet. Kopřiva (2008) uvádí, že tresty mají svá rizika a jedním z největších rizik je trest jakožto mocenský model, který

může být přenášen i do dalších vztahů a vtahovat další účastníky do procesu kdo z koho.

Tím říká, že pokud dítě budeme trestat, bude to pro něj ponižující a příště se sice bude zřejmě chovat podle pravidel, ale: „ *Trest přináší dítěti nežádoucí poučení, že silní smějí trestat slabší.*“ (Fontana, 2010, s. 354)

Dítě se naučí přijímat roli trestaného, kterou v sobě může zvnitřnit a v budoucím životě se nechá vést autoritami bez vyjádření vlastního postoje či názoru. Tresty mohou narušit sebeúctu dítěte, naučit ho podřízenosti okolí, mohou mít za následek ztrátu iniciativity, dítě může unikat do vlastního světa fantazie či vyhledávat skupiny s patologickými projevy chování, některé dítě ze strachu před trestem začne lhát či naopak vzdorovat.

Jiná možnost je, že u dítěte nastane vzdor.

Ve výchově neznamena, že pokud se dítě naučí přijímat tresty, naučí se chovat správně. Místo trestu by měla být spíše domluva s dítětem a rozbor daného nesprávného chování, kterého se dopustilo. Dítě by mělo mít možnost zdůvodnit své chování, navrhnout, jak by mohlo odčinit to, co samo způsobilo a mít možnost volby, jak danou situaci řešit.

◆ Odměna

Odměna by se mohla jevit jako protiklad k trestu, avšak ani o odměnách nemůžeme s určitou platností říct, že bude mít vůči jedinci pozitivní důsledky. U odměn hrozí, že dítě na odměny naučíme a odměny se stanou druhem „úplatků“, které budou zneužívány a dítětem vyžadovány, což bude mít neblahý vliv na formování osobnosti jedince.

Odměny mohou zneužívat i dospělý, pokud po dítěti budou vyžadovat určitou činnost s příslibem, že pokud dítě danou činnost vykoná, dostane odměnu. Budou ho za jeho práci uplácet. Kdykoliv, kdy nabízíme jedinci odměnu za něco, snížíme tím význam daného cíle a hodnotu celé činnosti, kterou má jedinec vykonat, neboť ji koná pouze za vidinou slibovaného. (Kopřiva, 2008) Tím je myšleno, že pokud nabízíme odměny, chování jedince již není motivováno vnitřním zájmem o činnost, ale je motivováno pouze odměnou, která je předem přislíbená.

Jako lepší varianta, která jedince zdravě motivuje je zpětná vazba, uznání a ocenění. Pokud hovoříme o zpětné vazbě, měla by být zaměřená na činnost nebo chování, v žádném případě by neměla hodnotit osobu. Uznání a ocenění je výrazem určité úcty k jedinci a jeho výsledku činnosti. Jedinci se dostane uznání, ocenění či zpětné vazby slovně či písemně a jedinec je zdravě vnitřně motivován, nikoliv formou odměny jako hmotného statku, které v jedinci vyvolává uspokojování hmotných potřeb.

◆ Prostředí a klima

Prostředí, ve kterém probíhá mimoškolní výchova ovlivňuje do jisté míry jak učitele, tak i žáka. Prostředí můžeme dělit na hmotné a sociální.

Hmotné prostředí zahrnuje zejména uspořádání postoru, velikost budovy nebo místnosti, kde k mimoškolní aktivitě dochází, možnost využití venkovních prostor, vybavenost učebny atd. Z psychologického hlediska je známo, že například barvy ovlivňují psychiku člověka. Uspořádání nábytku ovlivňuje komunikační možnosti ve třídě, spolupráci mezi žáky atd. Vybavenost prostor a materiální zajištění ovlivňuje, do jaké míry může mimoškolní výchova probíhat.

Sociální prostředí neboli sociální klima je utvářeno zejména vzahy. Valenta v Pedagogice pro učitele uvádí, že sociální klima je navozováno v dané skupině veškerými vztahy na všech úrovních. (Vališová, Kasíková, 2011)

Mezi nejdůležitější faktory pro zdravé klima skupiny řadíme: dobré vztahy, důvěru, respekt, úctu, diskrétnost, vytváření a dodržování pravidel, spolupráce, týmovost neboli soudržnost atd. Průcha ve své knize Učitel shrnuje, že kvalitní edukační klima ukazuje kvalitu konkrétního učitele. Klima je určitým ukazatelem toho, jak daný učitel v dané skupině působí. (Průcha, 2002)

◆ Motivace a ocenění

Motivace je důležitou součástí lidského života. „*Součástí naší vrozené biologické a psychické výbavy je, že můžeme fungovat na základě vnitřních pohnutek, na základě vlastního zhodnocení toho, o chceme, potřebujeme nebo máme dělat.*“ (Kopřiva, 2008, s. 179) Tím autor vyjadřuje, že motivace je určitá pohnutka, která každého jedince vede k

uspokojování vlastních potřeb.

Motivaci rozlišujeme na vnitřní a vnější. Vnitřní motivace vychází z vlastních potřeb a zvnitřněných hodnot, které považujeme v životě za důležité. Vnitřní motivace je to, co sami chceme. Oproti tomu je vnější motivace, která nás do určité míry nutí dělat činnosti, které bychom normálně nedělali, a to pod pohrůzkou trestu či naopak pod vidinou odměny.

Ocenění patří mezi vyšší potřeby v lidském životě, ale je nezbytné pro zdravé sebepojetí a seberealizaci jedince. Ocenění má vliv na lidskou důstojnost a vlastní sebevědomí, které ovlivňuje kvalitu našeho života. Pokud se jedinci nedostává ocenění, může to mít za následek vznik řady negativních emocí jako je: beznaděj, lítost či sebelítost, nezájmost, nezajímavost, zbytečnost, pocity marnosti a neschopnosti.

◆ Pravidla

Vytváření dohod a pravidel je důležité pro fungování celého života na Zemi. Pravidla a dohody existují jak v globální společnosti, tak i v malých skupinách. Jako pravidla můžeme označit zákony, nařízení, vyhlášky atd., což je ve své podstatě soubor pravidel chování a jednání, které musí každý jedinec dodržovat, jinak hrozí předem stanovené sankce či tresty. Pravidla, nebo-li dohody existují nebo by měly existovat i v rodině a malých skupinách jako jsou skupiny dětí v mimoškolních aktivitách, školních třídách atd.

Kopřiva uvádí, že pokud chceme docílit toho, aby pravidla a dohody byly co nejučinnější a plnili je pokud možno všichni, je nejlepší, pokud jsou vytvořeny společně se všemi, kterých se budou týkat. (Kopřiva, 2008): Pokud pravidla nastavíme se všemi, na které se pravidla vztahují, lépe se na jejich fungování dohodneme, neboť budou vytvořena na základě spolupráce a souhlasu.

6.3 Proces utváření vztahu učitele a žáka

V mladším školním věku, jak již bylo zmíněno výše, si většina žáků utváří kladný vztah k učiteli. Učitele vnímá jako ideál dospělé osoby, která má vždy pravdu a které

bezmezně věří. Tento ideál se postupně s věkem dítěte mění. Někdy může dojít k zápornému vnímání učitele z důvodu špatné známky, napomenutí atd., což žák může chápat jako křivdu.

Ve středním a starším školním věku si žáci utvářejí kritický náhled na učitele a získat si žáka není již tak jednoduché. Kladný vztah se utváří mnohem déle, než je tomu u žáků mladšího školního věku. Učitel musí umět své žáky zaujmout a motivovat. Žáci ve středním a starším školním věku na učitele nahlížeji kritičtěji a proto je v tomto období třeba, aby učitel byl opravdu spravedlivý ke všem žákům a zastával k nim rovný přístup.

6.4 Vzájemný vztah učitele a žáka v mimoškolní výuce

Učitel v mimoškolní výchově má více prostoru na poznání svých žáků. Může cíle své činnosti v průběhu mimoškolní výchovy upravovat, dle potřeb svých žáků a má větší časový prostor na komunikaci se žáky. Má možnost pozorovat žáky v diferenciovaných sociálních situacích, více reagovat na jejich požadavky a hlouběji rozvíjet jejich zájmy.

Čím více učitel pozná své žáky a pokud se mu podaří vytvořit klima třídy na přátelské úrovni, tím více si žáci budou uvědomovat, že se o ně učitel zajímá. Přátelská atmosféra je prvním krokem k větší otevřenosti všech jedinců, účastníci se mimoškolní výchovy, vede k dosažení lepších výsledků, jedinci mají větší chuť spolupracovat a jsou více motivováni k vyšším cílům.

Učitel v první řadě musí respektovat osobnost dítěte jako celek. Měl by též dodržovat základní pedagogické zásady, o kterých jsme se již zmiňovali. Jedná se zejména o cílevědomost, názornost, motivaci, přiměřenost a spravedlnost. Hájek uvádí, že: „*Zásady pedagogického působení pro vedení zájmové činnosti jsou odvozeny od obecných pedagogických zásad, avšak mají některá další specifika.*“ (Hájek, 2007, s. 29.) Dalšími specifiky jsou myšlené zejména požadavky dobrovolnosti a to jak ze strany pedagoga tak i žáka, požadavek seberealizace, požadavek zajímavosti a pestrosti, požadavek optimálního ovlivňování volného času pedagogem atd.

Vztah učitele mimoškolní výchovy a žáka je poněkud rozdílný od vztahu učitele

a žáka ve škole. Pávková uvádí, že pedagog volného času, či učitel v mimoškolní výchově by měl mít svůj vztah se žáky založen hlavně na jeho imponujících vlastnostech své osobnosti, díky kterým si vytváří přirozenou autoritu a žáci k němu vzhlíží a chtějí se mu v určitých vlastnostech podobat. Vztah je založený více na citech a je užší. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Z této definice vyplývá, že žáci by měli mít daného učitele jako svůj vzor a měl by je umět zaujmout, aby je daná činnost bavila a naplňovala.

Úspěšné fungování učitele můžeme shrnout takto: „ *Úspěchu dosáhne vychovatel tehdy, dokáže-li skloubit svou vedoucí úlohu s jistou mírou volnosti dětí – tedy taktním a ohleduplným vedením při respektování individuálních zájmů a potřeb dětí.*“ (Opata, 1979, s. 103) Tím autor říká, že pokud mluvíme o volnočasové aktivitě, měl by v ní být dostek prostoru, pro sebevyjádření žáků.

7. Empirická část

V empirickém šetření jsem se zaměřila na faktory působící na utváření vztahu učitele a žáka. Učitel a žák jsou osobnostmi mimoškolní výchovy, které na sebe vzájemně působí a kvalita jejich vzájemného vztahu určuje, jak daná interakce bude probíhat. Dále jsem se zaměřila na přístup učitele k žákům a na společné nastavování pravidel v mimoškolní výchově.

Zajímalo mě také, jaké vlastnosti jsou podle učitelů na nich samotných, žáky kladně hodnocené.

Posledním bodem mého výzkumu bylo zjistit, jaké vyučovací metody učitelé mimoškolní výchovy nejčastěji volí.

Mimoškolní výchova je jedna z možností, jak děti mohou plnohodnotně trávit svůj volný čas. Jedná se o mimoškolní aktivity, které rozvíjí, prohlubují a rozšiřují zájmy jedince. Je zapotřebí mimoškolní výchově jako takové věnovat pozornost, zejména proto, že jedna z jejich funkcí, je funce preventivní před patologickými jevy.

7.1 Výzkumný problém

Švaříček (2007) uvádí, že podstatou kvalitativního výzkumu není statistický sběr dat, ale do široka rozprostřený sběr dat, aniž bychom na začátku výzkumu stanovili základní proměnné. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je do hloubky prozkoumat určitý, široce definovaný jev a získat o něm co nejvíce informací.

Dané hypotézy či teorie, které vznikly na základě vlastního kvalitativního výzkumu nemůžeme zobecňovat, protože jsou platné pouze pro vzorek respondentů, prostřednictvím kterých jsme daná data získali.

Kvalitativním výzkumem získáme velký počet informací na malém počtu respondentů.

Prostřednictvím kvalitativního výzkumu jsem získala od svých respondentů velmi velké množství cenných informací týkajících se faktorů, které podle nich mají vliv na utváření vztahu učitele a žáka, metod, které učitelé ve své výuce volí a také na jejich

přístupu ke svým žákům. Respondenti měli dostatek prostoru zamyslet se nad každou položenou otázkou prostřednictvím polostrukturovaného interview a v případě nejasností byly položeny doplňující otázky. Některé odpovědi se do jisté míry shodovaly, některé byly zcela vyjimečné.

7.2 Cíle empirického šetření

Na základě teoretického zpracování problematiky vztahu učitele a žáka v mimoškolní výchově, jsem vytyčila následující cíle.

Hlavní cíl

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, jaké faktory ovlivňují vztah učitele a žáka. V teoretické části jsem základní faktory vztahu vytyčila. V empirické části jsem zjišťovala, které z nich jsou podle učitelů mimoškolní výchovy hlavní a nejdůležitější.

Dílčí cíle

Dílčím cílem celého výzkumu bylo, jaké vlastnosti, podle učitelů, u nich žáci preferují. Každému učiteli byla položena otázka, jaké vlastnosti jsou podle něj atraktivní a mají u žáků velký význam v kontextu pedagogického působení na ně.

Dalším dílčím cílem bylo zjistit, jaké metody výuky nejčastěji učitelé volí při mimoškolní činnosti.

7.3 Realizace výzkumu

Výzkum probíhal ve školním roce 2014/2015 na šesti základních školách ve Středočeském kraji. Celkem se ho účastnilo deset respondentů, kterými jsou učitelé mimoškolní výchovy. Všichni respondenti polostrukturovaného interview mají alespoň pětiletou praxi s vedením mimoškolní činnosti. Z důvodu diskrétnosti byla respondentům přidělena čísla od 1 do 10.

7. 4 Metody výzkumu a výzkumné otázky

Výzkumná metoda je podle Pelikána obecný metodologický nástroj, který umožňuje získat a zároveň zpracovat data a tím vymezit komplexní úhel pohledu na danou problematiku. (Pelikán, 1998)

V empirické části jsem se rozhodla pro použití kvalitativního výzkumu. Podle Švaříčka kvalitativním výzkumem není možné zjistit nic více, než to, co jsme již předem věděli z teorie, ale kvalitativním výzkumem zjišťujeme pouze to, jak je daná problematika v populaci rozložena a do jaké míry se teorie shoduje s praxí. (Švaříček, 2007, s. 13 - 14)

Prostřednictvím kvalitativního výzkumu jsem se snažila o vytyčení nejdůležitějších faktorů, které působí na utváření kvalitního vztahu mezi učitelem a žákem. Dále jsem zjišťovala, jaké metody ve výuce učitelé nejčastěji používají, jaký přístup ke svým žákům volí a také jaké vlastnosti jsou podle nich žáky nejvíce ceněny na učiteli.

Metodou, prostřednictvím které jsem získala potřebné údaje, této práci bylo polostrukturované interview. Cílem této metody je především získání detailních a komplexních informací o dané problematice, která je předmětem výzkumu. (Švaříček, 2007).

Respondenti polostrukturovaného interview byli předem seznámeni s tématem rozhovoru a se záměrem použití informací pro účely bakalářské práce. Svůj souhlas s touto skutečností stvrdili svým podpisem v písemném souhlasu, jehož vzor je v příloze 1.

Výzkumník má vytyčený cíl svého výzkumu a základní otázky, další otázky pokládá podle toho, jak se odvíjí téma rozhovoru. (Gavora, 2010). Pro účely celého interview jsem předem vytyčila základní otázky, které jsem položila všem respondentům.

Výzkumné otázky

a) hlavní cíl: hlavní faktory ovlivňující vztah učitele a žáka v mimoškolní výuce

1. Jaké faktory ovlivňují nejvíce utváření Vašeho vztahu se žákem a proč?
2. Je důležité, aby žák mohl vyjádřit svůj názor? Proč?
3. Nastavujete se žáky pravidla společně a proč?
4. Jaký přístup k žákům volíte?

b) dílčí cíle: vlastnosti učitele a metody výuky

5. Jaké vlastnosti jsou, podle Vás, žáky vysoce ceněny u osoby učitele?
6. Jaké metody výuky v mimoškolní výuce volíte a proč?

Cílem výzkumného šetření bylo najít odpovědi na výše zmíněné otázky. Dané otázky byly položeny učitelům mimoškolní výchovy pomocí polostrukturovaného interview. V případě potřeby byly položeny doplňující otázky k doplnění nebo upřesnění získané informace. U údajů, které jsem shromáždila na základě polostrukturovaných interview, jsem provedla analýzu prostřednictvím otevřeného kódování.

Záznamy rozhovorů s učiteli mimoškolní výchovy byly přepsány a získaná data byla interpretována. V prepisu rozhovorů byla technikou otevřeného kódování zjišťována data potřebná k naplnění cílů empirické části.

8. Realizace výzkumu

Během února 2015 jsem oslovila deset učitelů mimoškolní výchovy na šesti základních školách středočeského kraje a vyzvala je k účasti na strukturovaném interview na téma týkající se vztahu učitele a žáka v mimoškolní výchově.

Každý z respondentů obdržel šest základních otázek, které byly během rozhovoru rozebrány a doplněny o doplňující otázky, které sloužily k upřesnění informací.

Pořízené nahrávky, trvaly většinou okolo 10ti minut. Na ukázkou uvádím v příloze 2 přepsaný záznam jednoho z rozhovorů s otevřeným kódováním. Všechny rozhovory byly postupně kódovány a interpretovány v textu.

8.1 Způsob zpracování dat

Data, které jsem získala ze svého výzkumu zpracovávám s ohledem na to, jaký výzkum jsem pro téma své bakalářské práce vybrala. Vybrala jsem kvalitativní výzkum, tudíž analýza a interpretace dat je podle Švaříčka: „... hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků.“ (Švaříček, 2007, s. 16)

Výsledky kvalitativního výzkumu nejsou statistické, neboť statistické výsledky přináší kvantitativní výzkum. Kvalitativní výzkum je shromažďování údajů a jejich interpretace.

Výsledek každého rozhovoru uvádím pro lepší přehlednost ve zjednodušené formě tabulky. Celkový výsledek výzkumu je uvedem v tabulce shrnující základní výzkumné otázky s odpověďmi mých respondentů.

8.2 Interpretace výsledků

- ◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 1
- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 6let
- mimoškolní činnost: literární kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitelka vyučující mimoškolní kroužek literární výchovy uvedla, že mezi nejdůležitější faktory, které ovlivňují vztah učitele a žáka považuje zejména: motivaci žáka k danému předmětu, jakožto prostředek k seberozvoji a seberealizaci, zpětnou vazbu učitelem, protože žák díky tomu lépe porozumí, v jakých oblastech vyniká a v jakých oblastech je možnost potenciálního zlepšení, vzájemnou komunikaci, kde zdůrazňuje i neverbální komunikaci, která by měla být v souladu s verbální komunikací, aby byl učitel pro žáka čitelným a informace měly větší vážnost. Jako další uvádí učitelka důležitost kladného hodnocení žáka a ocenění jeho vlastních nápadů. Dále uvedla prostředí, jako důležitý faktor při výuce – materiální zabezpečení, možnost pobytu venku a dostatek prostoru v učebně pro pohybové aktivity.

Další otázka, které byla učitelce položena byla, zda by měl mít žák možnost vyjádřit svůj vlastní názor. Na tuto otázku učitelka odpověděla kladně a uvedla, že od názoru se může rozvinout diskuze s ostatními žáky a učitelem na konkrétní téma.

Na otázku ohledně společných pravidel odpověděla, že sama klade důraz na nastavení pravidel ve spolupráci se žáky, protože pokud jsou pravidla nastavena společně, jsou to myšlenky i žáků a lépe je pak dodržují. Přístup k žákům volí na partnerské úrovni neboť říká, že tím dává žákům prostor pro jejich vyjádření názorů a ponětů a tím lépe celková spolupráce probíhá.

Mezi nejdůležitější vlastnosti učitele považuje: čestnost, spravedlnost a komunikativnost.

Metody výuky, které využívá jsou: hra, názorné příklady, modelové situace, dramatizace, diskuze a vyprávění.

Tabulka II: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 1

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
motivace	ano	partnerský	čestnost	hra
zpětná vazba			spravedlnost	názorně demon. metody
komunikace			komunikativnost	modelové situace
kladné hodnocení				dramatizace
ocenění				diskuze
prostředí				vyprávění
společná pravidla				

Závěrem: Učitelka shrnula faktory, které podle ní ovlivňují vztah učitele a žáka. Sama klade důraz na možnost vyjádření žákova názoru a svůj přístup k žákům volí na partnerské úrovni. Mezi důležité vlastnosti učitele zařadila komunikativnost, která se prolíná ve všech oblastech, na které jsem se jí ptala – faktory ovlivňující vztah učitele a žáka (komunikace), vyjádření názoru žáka jako jedna z forem komunikace, vlastnost učitele i metoda výuky – vyprávění a diskuze. Metody výuky volí převážně slovní a praktické činnosti, které podle mě velice odpovídají dané mimoškolní činnosti, kterou je literární kroužek. Učitelka byla velice příjemná a její odpovědi byly promyšlené a komplexní.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 2

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 10 let

- mimoškolní činnost: kroužek anglického jazyka

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitel vyučující zájmový kroužek anglického jazyka uvedl, že mezi

nejdůležitější faktory, které ovlivňují vyučování patří zejména osobnost učitele jako takového a osobnost každého žáka. Vyzdvihuje individualitu jedince a s tím spojený i individuální přístup ke každému.

Za další faktor uvádí prostředí, ve kterém výuka probíhá a jeho materiální vybavení. Jako další podstatné faktory vyučování považuje: spolupráci, komunikaci jako základní prostředek dorozumívání se a možnost vyjádřit vlastní názory, připomínky, obavy, motivace žáka a kladné hodnocení, které napomáhá ke zdravému sebepojetí, zpětnou vazbu jak žákovi, tak i učiteli, jako nástroj dalšího rozvoje a zlepšení jak výuky tak i výkonu jedince.

Dále jsem učiteli položila otázku týkající se společného nastavování pravidel. Na tuto otázku učitel odpověděl, že je zastáncem, aby se dodržovala pravidla slušného chování a další pravidla se získají praxí. Například dochvilnost, při které uvádí, že pokud žáci nepřijdou včas, může se stát, že se výuka bude konat v jiných prostorách a ti, kteří nebudou na začátku výuky, většinou studijní skupinu již ten den nenajdou. Klade důraz na poučení se ze zkušenosti, jako určitý druh učení.

Co se týká přístupu učitele ke svým žákům, volí partnerský způsob, neboť mimoškolní činnost považuje hlavně za určitý druh aktivního trávení volného času, kde není třeba autority, ale spíše kamarádství.

Hlavní vlastnosti, které jsou žáky kladně hodnocené jsou podle něj: upřímnost, důslednost, dochvilnost, spravedlnost a přátelskost.

Mezi hlavní metody výuky řadí: diskuzi, vysvětlování, rozhovory, praktické činnosti jako je tvorba projektů, tvorba map, hru, exkurzi a modelové situace.

Tabulka III: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 2

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
osobnost učitele	ano	partnerský	upřímnost	diskuze
osobnost žáka			důslednost	vysvětlování
prostředí			dochvilnost	rozhovory
spolupráce			spravedlnost	praktické činnosti
komunikace			přátelskost	exkurze
motivace				modelové situace
kladné hodnocení				
zpětnou vazbu				

Závěrem: Učitel vyučující anglický jazyk uvedl následující faktory, které podle něho mají vliv na vztah učitele a žáka. Mezi dané faktory podle něj patří: osobnost učitele a žáka, prostředí, ve kterém se výuka odehrává, spolupráci, komunikaci, motivaci a zdůraznil zpětnou vazbu. Jeho přístup je založen na partnerství. Mezi důležité vlastnosti, které jsou podle něj žáky oceňovány zařadil důslednost, spravedlnost, upřímnost a další. Metody, které volí při své činnosti jsou podle mě zcela adekvátní k povaze dané mimoškolní činnosti. Mezi hlavní metody patří metody slovní a praktické činnosti, které přispívají k upevnování si daného jazyka.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 3

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 7 let

- mimoškolní činnost: keramický kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitelka mimoškolní výchovy, která vyučuje kroužek keramiky uvedla, jako nejdůležitější faktory vyučování, následující: prostředí s ohledem na materiální zabezpečení a bezpečnostní opatření při výuce, přátelské klima skupiny jakožto nástroj pro upevňování mezilidských vztahů a získávání sociálních dovedností, způsob komunikace a možnost společné diskuze a společného plánování a vyjádření vlastního názoru k dané situaci, kladné ocenění, jakožto povzbuzení k dalším výkonům.

Společné nastavování pravidel považuje za samozřejmé již z důvodu potřeby bezpečnosti práce, neboť žáci přicházejí do kontaktu s ostrými předměty a jinými pomůckami, kde neopratrná manipulace může být nebezpečná. Společné nastavení způsobů chování vede dle učitelky k větší bezpečnosti a eliminaci konfliktních situací během výuky.

Přístup učitele volí spíše autoritativní, protože autorita je dle ní symbolem větší kázně a žáci vyučujícího více respektují.

Mezi vlastnosti, které si dle ní žáci nejvíce cení, patří: spravedlnost, úcta, důslednost, komunikativnost, otevřenost a aktivnost.

Hlavními metodami její výuky jsou: názorně demostrační metody jakými jsou: exkurze, ukázka předmětů, nácvik pohybů ruky aj. Další metody se zaměřují na praktické činnosti jakými je tvorba dle předlohy, vlastní tvorba dle svých představ a hra, což vzhledem k povaze vyučovaného předmětu zcela odpovídá.

Tabulka IV: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 3

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
prostředí	ano	autoritativní	spravedlnost	exkurze
přátelské klima			úcta	názorně demon. metody
komunikace			důslednost	praktické činnosti
kladné hodnocení			komunikativnost	hra
společná pravidla			otevřenost	
			aktivnost	

Závěrem: z rozhovoru s učitelem keramického kroužku vyplynulo, že faktory, které podle něj ovlivňují vztah učitele a žáka jsou zejména: prostředí a přátelské klima, komunikace, společná pravidla a kladné ocenění. Jeho přístup je autoritativní, což mě překvapilo, ale i tak klade důraz na možnost vyjádření názoru žáka. Jako kladně ceněné vlastnosti učitele považuje: úctu, spravedlnost, důslednost a další, což vzhledem k jeho přístupu jsou vlastnosti, které jsou u autorit vyžadovány. Metodami jeho výuky jsou zejména praktické činnosti, exkurze a názorně demonstrační metody, což jsou metody, které daná mimoškolní činnost vyžaduje.

◆ Učitelka mimoškolní výchovy č. 4

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 5 let

- mimoškolní činnost: dramatický kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitelka dramatického kroužku považuje za důležité při formování vztahu učitele a žáka komunikaci jako cestu vzájemného porozumění a vyjádření vlastních názorů a představ. Jako další uvádí respekt a úctu učitele k žákům a žáků k učiteli. Klade důraz na společné nastavení pravidel, jako osvědčeného způsobu jejich dodržování. Mezi další faktory řadí podporu, motivaci a ocenění žáků v jejich aktivitách, neboť tím jim umožňuje dále se v dané činnosti rozvíjet a budovat v nich vztah k dané činnosti.

Co se týká jejího přístupu ke svým žákům, je zastáncem partnerského přístupu z důvodu, že se jedná o volnočasovou aktivitu, kterou si žáci vybírají na základě vlastního rozhodnutí a učitel by měl představovat určitého spojence, který je danou činností bude provázet, učit je a připravovat pro ně nové zkušenosti.

Vlastnosti, které jsou dle učitelky považovány za velmi oceňované jsou zejména: přátelkost, otevřenost, iniciativita, komunikativnost, spravedlnost, rovný přístup ke všem žákům a respekt.

Metody výuky, které během své činnosti využívá jsou následující: diskuze, vyprávění, rozhovory, hra – dramatizace, modelové situace, pohybové aktivity a exkurze (návštěvy divadel a kin).

Tabulka V: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 4

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
komunikace	ano	partnerský	přátelskost	diskuze
respekt			otevřenost	vyprávění
úcta			iniciativita	rozhovory
společná pravidla			komunikativnost	hra - dramatizace
podpora			spravedlnost	modelové situace
motivace			čestnost	praktické činnosti
ocenění			respekt	exkurze

Závěrem: Učitelka dramatického kroužku považuje za hlavní faktory utvářející vztah učitele a žáka zejména: komunikaci, vzájemný respekt a úctu, motivaci a další. Její přístup je na úrovni partnerství. Žáci mají možnost vyjádření vlastního názoru. Učitelka klade důraz na komunikaci mezi žáky a mezi ní. Jako důležité vlastnosti, které jsou dle ní u učitele ceněny, vytyčila: respekt, přátelskost, iniciativitu, komunikativnost a další. Mezi metody, které využívá ke své činnosti, patří metody slovní, praktické činnosti, exkurze a hra. Celkově učitelka klade důraz na otevřenost svých žáků, komunikaci a přátelskost, jako důležité faktory pro kvalitní fungování celé studijní skupiny.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 5

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 5 let

- mimoškolní činnost: mediální výchova

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitel mediální výchovy považuje za důležité, následující faktory: prostředí – zejména materiální vybavenost učebny, přátelskou atmosféru mezi žáky, dodržování společných pravidel, podporu žáků učitelem a rodinou, jako primární skupinou, která má na jedince velký vliv, komunikaci jako prostředek spolupráce a vyjádření názorů žáků jako prostředek k rozvinutí diskuze a zpětnou vazbu.

Svůj přístup hodnotí jako spíše autoritativní, protože, dle jeho slov, pokud je učitel autoritou a jeho přístup je autoritativní, žáci více dodržují pravidla, mají k učiteli větší respekt a více se ve výuce snaží.

Vlastnosti, které mají žáci na učiteli rádi, jsou podle něj: čestnost, komunikativnost, spravedlnost, důslednost a iniciativita.

Metody výuky, které ve svých hodinách používá jsou: názornost, přednáška, diskuze, vlastní tvorba a prezentace žáků. Tyto metody daná výuka vyžaduje.

Tabulka VI: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 5

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
prostředí	ano	autoritativní	čestnost	názornost
společná pravidla			komunikativnost	přednáška
zpětná vazba			spravedlnost	diskuze
podpora učitelem			důslednost	praktické činnosti
podpora rodinou			iniciativita	prezentace
komunikace				

Závěrem: z rozhovoru s učitelem vyplynulo, že mezi důležité faktory podílející se na utváření vztahu považuje jednak již zmiňované faktory v předešlých rozhovorech, jako je komunikace, zpětná vazba aj., ale zdůraznil i podporu rodinou, která má zejména vliv na konkrétního žáka a jeho vztahu k mimoškolní činnosti, prostředí a to zejména

materiální vybavenost, která je pro danou mimoškolní činnost důležitá a dodržování pravidel. Jeho přístup je autoritativní, protože si myslí, že žáci mají lepší výsledky pod učitelem, který je vede autoritativně. Za oblíbené vlastnosti žáky řadí: upřímnost, iniciativitu, důslednost a další. Jeho metody výuky jsou zejména slovní a praktické.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 6

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 11 let

- mimoškolní činnost: německý jazyk

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitel, který vede kroužek německého jazyka, jako mimoškolní činnost, považuje za hlavní faktory, při utváření vztahu mezi učitelem a žákem, tyto: vzájemná spolupráce, komunikace, která přináší mnoho nových podnětů a vybízí žáka k vyjádření vlastních názorů a požadavků, zpětná vazba, díky které se žák lépe orinetuje ve stupních dosahování svých cílů, kladné hodnocení, které motivuje k dalším výkonům, ocenění i drobných pokroků, jako prostředek k utváření vztahu k danému předmětu, slovní hodnocení žáka, které slouží jako ukazatel dosažených dílčích cílů a přátelské prostředí ve studijní skupině.

Na otázku nastavování společných pravidel mi bylo odpovězeno, že žáci by při mimoškolní činnosti neměli být limitováni pravidly. Hlavní pravidla jsou pravidla slušného chování a jednání, ostatní pravidla žáci „vycítí“ z autority učitele.

Přístup učitele by měl být podle mého respondenta autoritativní, protože pokud je učitel příliš přátelský, může se výuka stát až druhořadou, neboť žáci budou jeho kamarádského přístupu zneužívat a budou si příliš diktovat aktivity, které chtějí či nechtějí ve výuce podstupovat.

Mezi kladně hodnocené vlastnosti u učitele jsou dle mého respondenta tyto: respekt, úcta, autorita, spravedlnost a ctižádost.

Metody výuky, které daný učitel využívá jsou: výklad, rozhovory, diskuze, prezentace, referáty a modelové situace.

Tabulka VII: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 6

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
spolupráce	ano	autoritativní	respekt	výklad
komunikace			úcta	rozhovory
zpětná vazba			autorita	diskuze
kladné hodnocení			spravedlnost	prezentace
ocenění				referáty
prostředí				modelové situace

Závěrem: Učitel, který vede německý jazyk jako mimoškolní činnost, uvedl jako nejdůležitější faktory podílející se na tvorbě vztahu učitele a žáka, následující: zpětnou vazbu a slovní hodnocení, komunikaci, přátelské klima a ocenění žáků. Svůj přístup volí autoritativní ze strachu, aby nedošlo ke zneužití přátelskosti učitele a výuka nebyla až na druhém místě. Zároveň klade důraz na možnost žákova vyjádření vlastního názoru. Jako kladně hodnocené vlastnosti u učitele považuje: respekt, autoritu a ctižádost, což vzhledem k jeho přístupu lze očekávat. Mezi jeho metody výuky patří: slovní metody a praktické metody. Zcela chybí hra a exkurze, což dle mého názoru by v mimoškolní výuce měla být nejhojněji využívaná metoda.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 7

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 9 let

- mimoškolní činnost: myslivecký kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitel mysliveckého kroužku označil za hlavní faktory, které mají největší vliv na utváření kvalitního vztahu, následující: osobnost učitele, který bude žákům

imponovat a bude pro ně vzorem, individuální přístup k žákům ohled na jejich věkové či individuální zvláštnosti, motivace k danému zájmu a podněcování rozvoje jedince, aby si vytvořil kladný vztah k dané činnosti, komunikace, prostřednictvím které si sdělí nejen poznatky, ale také připomínky, rozvine se diskuze na zajímavé téma a v neposlední řadě učitel uvádí spolupráci.

Když jsem položila doplňující otázku týkající se stanovování pravidel, učitel mi odpověděl, že pravidla se děti učí v průběhu celé zájmové činnosti. Jiná pravidla jsou při výuce v interiéru, jiná v exteriéru. Když se žáci chovají nevhodně, učitel je na to upozorní a vysvětlí si, proč by se měly chovat jinak, tím vzniká společné pravidlo.

Přístup učitele volí jednoznačně partnerský, neboť zájmovou činnost považuje za doplňkovou aktivitu, ve které se žáci mají naučit něco navíc. Autoritativní přístup by byl podle něj v zájmové činnosti příliš chladný a učitel by byl více nedostupný.

Vlastnosti, které jsou podle něj žáky oceňovány, jsou především: iniciativnost, kreativita, přátelskost, spravedlnost, znalost daného předmětu, motivovanost a upřímnost.

Metody výuky, které ve své činnosti využívá, jsou: diskuze, vyprávění, výklad, názorně demonstrační metody – exempláře, obrázky, hry a exkurze.

Tabulka VIII:Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 7

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
osobnost učitele	ano	partnerský	iniciativnost	diskuze
individuální přístup			kreativita	vyprávění
motivace			přátelskost	výklad
komunikace			spravedlnost a čestnost	Názorně demon. metody
spolupráce			znalosti	hra
			motivovanost	exkurze

Závěrem: Učitel vedoucí mimoškolní činnost, konkrétně myslivecký kroužek, považuje za důležité faktory podílející se na tvorbě vztahu učitele a žáka, následující: osobnost učitele a jeho individuální přístup k žákům, motivaci žáků, spolupráci a komunikaci. Klade důraz na vyjádření žákova vlastního názoru. Jeho přístup je přátelský a překvapilo mě jeho přístup k nastavování pravidel, během celého školního roku. Kladně hodnocené vlastnosti u učitele jsou podle něj: iniciativnost, kreativita, znalosti a další. Znalosti nikdo jiný z respondentů neuvedl a přitom si jich podle mě žáci velmi všímají. Metody jeho výuky jsou slovní, názorně demonstrační, aktivizující – hra a exkurze.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 8

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 7 let

- mimoškolní činnost: sportovní kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Při rozhovoru s učitelem č. 8 vyplynulo, že mezi nejdůležitější faktory, které mají vliv na utváření vztahu, považuje: komunikaci mezi učitelem a žáky, vzájemnou spolupráci, osobnost učitele a žáka, stanovená pravidla a jejich dodržování a zpětná vazba pro žáky, která může motivovat k větším výkonům.

Na otázku, zda nastavuje pravidla společně se žáky, uvedl, že ano a to vždy a začátku školního roku.

Další doplňující otázka se týkala komunikace, zejména, zda má možnost žák vyjádřit svůj názor. Na tuto otázku mi bylo zodpovězeno, že všichni žáci, po skončení vyučování mají možnost zhodnotit, co se jim líbilo, nelíbilo, chtěli by změnit, či co jim chybí. Je to určitá zpětná vazba pro učitele.

Daný učitel volí autoritativní přístup, neboť si myslí, že bude více uznáván a bude vzorem pro žáky, protože bude představovat určitého vůdce.

Vlastnosti, které jsou podle něj žáky ceněné, jsou: disciplinovanost, fyzická zdatnost, komunikativnost, soustředěnost, spravedlnost a důslednost.

Metody výuky jsou: výklad, hra, exkurze, názorně demonstrační metody – předvedení cviku atd.

Tabulka IX: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 8

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
komunikace	ano	autoritativní	disciplinovanost	výklad
spolupráce			fyzická zdatnost	hra
osobnost učitele			komunikativnost	exkurze
osobnost žáka			soustředěnost	názorně demon. metody
společná pravidla			spravedlnost	
zpětná vazba			důslednost	

Závěrem: z tohoto rozhovoru vyplynulo, že za důležitý faktor je považována osobnost učitele a žáka, společná pravidla, zpětná vazba atd. Žáci mají v jeho výuce možnost na vyjádření svého názoru vždy po skončení dané výuky, což je i zpětnou vazbou pro učitele. Jeho přístup je autoritativní, neboť má názor, že učitel těchto aktivit musí představovat vůdce a žáci ho musí poslouchat. Vlastnosti, které jsou dle něj žáky kladně hodnocené jsou: fyzická zdatnost, což je k povaze jeho vyučované činnosti žádoucí, soustředěnost, důslednost, disciplinovanost atd. Metody výuky jsou slovní, názorně demonstrační, praktické a do výuky zahrnuje taktéž hru a exkurzi.

◆ Učitel mimoškolní výchovy č. 9

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 6 let

- mimoškolní činnost: zdravotnický kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitel, který vede zdravotnický kroužek, uvedl, že mezi nejdůležitější faktory

ovlivňující vztah učitele a žáka řadí: komunikaci, prostředí a jeho materiální vybavenost, klima mezi účastníky mimoškolní činnosti, motivovanost žáků k danému předmětu, vztah rodiny k mimoškolnímu vzdělávání a osobnost učitele.

Doplňující otázkou bylo, zda učitel nastavuje se žáky pravidla společně. Učitel odpověděl, že pravidla týkající se bezpečnosti jsou jasně stanovená, žáci jsou s nimi seznámeni a dále stanovují pravidla slušného chování společně.

Co se týká otázky, zda žáci mají prostor pro vyjádření vlastního názoru mi učitel odpověděl, že diskuze je jednou z hlavních metod jeho výuky.

Přístup volí partnerský, protože si myslí, že pouze na rovině partnerského přístupu může docházet k hlubším vztahům mezi učitelem a žáky a žáky mezi sebou.

Vlastnosti učitele, které jsou podle něj žáky velmi ceněné, uvedl: upřímnost, čestnost a komunikativnost.

Metody, které využívá, jsou: diskuze, odborný výklad, hra, praktické metody – dýchání z úst do úst, stabilizovaná poloha atd. a názorně demonstrační metody.

Tabulka X: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 9

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
komunikace	ano	partnerský	upřímnost	diskuze
prostředí (materiální)			čestnost	odborný výklad
motivace			komunikativnost	hra
podpora rodiny				praktické činnosti
osobnost učitele				názorně dem. metody
společná pravidla				

Závěrem: z rozhovoru s učitelem vyplynulo, že faktory, které dle něj ovlivňují vztah učitele a žáka řadí hlavně: klima, motivaci, osobnost učitele, společná pravidla a

komunikaci, kde mají žáci možnost vyjádření vlastního názoru. Přístup daného učitele je partnerský a za ceněné vlastnosti u učitele považuje rovnost, komunikativnost a upřímnost. Jeho metody výuky jsou metody slovní, praktické metody, názorně demonstrační a v neposlední řadě do výuky zařazuje hru.

◆ Učitelka mimoškolní výchovy č. 10

- délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 11 let

- mimoškolní činnost: literárně dramatický kroužek

Z rozhovoru vyplynulo následující:

Učitelka uvedla, že mezi hlavní faktory, které ovlivňují utváření vztahu učitele a žáka, patří: klima ve skupině, způsob komunikace, společné stanovování pravidel a motivace a ocenění, protože pokud žák nebude motivován k dosahování určitých cílů, bude stagnovat. Ocenění je důležité, protože pokud budeme žáka oceňovat, bude mít danou aktivitu rád. Důležité je, aby učitel měl prostor na komunikaci se žáky, lépe je tím pozná a oni poznají jeho. Utvoří se přátelská atmosféra a žáci se nebudou bát vyjádřit vlastní názory a projevit se ve skupině.

Na otázku, jaký přístup k žákům učitelka volí, odpověděla, že je zastánem partnerského přístupu, neboť žáci jsou více otevřenější a veškerá výuka se odehrává v přátelské atmosféře.

Vlastnosti učitele, které jsou podle učitelky žáky oceňovány, vyjmenovala: přátelskost, otevřenost, komunikativnost, dochvilnost a důslednost.

Metody výuky, které volí při své výuce, vyjmenovala: vyprávění, diskuze, výklad, rozhovory, modelové situace, hry a exkurze.

Tabulka XI: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 10

Faktory	Vyjádření názoru žáka	Přístup učitele	Vlastnosti učitele	Metody výuky
prostředí	ano	partnerský	přátelskost	vyprávění
komunikace			otevřenost	diskuze
společná pravidla			komunikativnost	výklad
motivace			dochvilnost	rozhovory
ocenění			důslednost	modelové situace
				hry
				exkurze

Závěrem: z rozhovoru vyplynulo, že učitelka literárně dramatického kroužku řadí do nejdůležitějších faktorů podílejících se na tvorbě vztahu mezi učitelem a žákem hlavně přátelské klima, společná pravidla, komunikaci, při které mají možnost žáci vyjádřit vlastní názor a motivaci s oceněním. Svůj přístup považuje za partnerský. Ceněné vlastnosti u učitele jsou podle ní: přátelskost, dochvilnost, komunikativnost a další. Metody výuky převažují slovní, praktické a do výuky je též zařazena hra a exkurze.

8.3 Kódování a vyhodnocení výsledků

Ve své bakalářské práci jsem stanovila následující cíle, které jsem se snažila výzkumem zjistit:

- ◆ hlavní cíl: zjistit jaké faktory ovlivňují vztah učitele a žáka
- ◆ dílčí cíle: jaké vlastnosti, podle učitelů, u nich žáci preferují

jaké metody nejčastěji učitelé volí při mimoškolní výchově

V bakalářské práci jsem použila otevřené kódování, kterým jsem analyzovala polostrukturované interview. Hendl (2008) uvádí, že je důležité při otevřeném kódování navrhovat co nejabstraktnější kategorie, které poté výzkumníkovi pomáhají při návrhu teorie.

Vytyčila jsem hlavní kategorie, které byly rozčleněné na subkategorie, ke kterým jsem dospěla na základě odpovědí mých respondentů.

Seznam kódů

1. kategorie: faktory (F)

- a) subkategorie: komunikace (K)
- b) subkategorie: motivace (M)
- c) subkategorie: prostředí (P)
- d) subkategorie: společná pravidla (SP)

e) subkategorie: zpětná vazba (ZP)

2. kategorie: přístup učitelů (PU)

- a) subkategorie: partnerský (PA)
- b) subkategorie: autoritativní (A)

3. kategorie: vlastnosti učitele (VL)

- a) subkategorie: spravedlnost (SP)
- b) subkategorie: komunikativnost (KM)
- c) subkategorie: důslednost (D)
- d) subkategorie: přátelskost (PŘ)

e) subkategorie: čestnost (Č)

4. kategorie: metody výuky (MV)

a) subkategorie: slovní (SL)

b) subkategorie: názorně demonstrační (ND)

c) subkategorie: praktické činnosti (PČ)

d) subkategorie: aktivizační metody (AM)

Ukázku kódování jednoho polostrukturovaného interview uvádím v příloze 2.

1. naplnění hlavního cíle - faktory ovlivňující vztah učitele a žáka

Každému učiteli vedoucí mimoškolní činnost, se kterým jsem vedla polostrukturované interview, byla položena otázka, týkající se faktorů, které dle něj nejvíce ovlivňují vztah učitele a žáka – utváření vztahu a jeho vývoj.

Každý z učitelů jmenoval určité faktory, které jsou podle něj nejdůležitější a nejvíce působí na utváření vztahu učitele a žáka. U některých faktorů došlo ke shodě vícekrát, některé zazněly pouze jednou.

Veškeré získané informace byly zaznamenávány pro lepší přehlednost do shrnujících tabulek ke každému rozhovoru.

V této části jsem provedla analýzu všech získaných informací a uvádím zde celkově získané údaje od mých respondentů. Tyto údaje nemohou být považovány za absolutní, neboť se jedná o kvalitativní údaj od mnou vybraných deseti respondentů.

Za nejdůležitější faktor daní respondenti považují komunikaci. Komunikace byla jmenována všemi respondenty. Komunikace je prostředek, prostřednictvím kterého sdělujeme a získáváme informace. Důraz musíme klást na verbální i neverbální formu komunikace. Způsob komunikace celkově působí na jedince.

Jako další důležitý faktor, který působí na utváření vztahu učitele a žáka, bylo uváděno prostředí. Prostedí dělíme na materiální a sociální. Prostedí materiální zahrnuje veškeré vybavení, které má vliv na možnosti výuky. Sociální prostedí je

utvářeno všemi jedinci ve skupině prostřednictvím jejich vzájemných vztahů. Pokud ve studijní skupině panuje přátelské klima, vztahy se lépe utvářejí.

Dalším faktorem jsou společná pravidla. Společná pravidla mají vliv na výše zmíněné klima skupiny. Pokud jsou pravidla nastavována společně, dochází k jejich většímu dodržování a nejsou považována za striktní nařízení. Žáci by měli mít možnost podílet se na tvorbě určitého řádu, neboť lépe porozumí potřebnosti daných pravidel a budou je více akceptovat.

Motivace byla též velmi často zmiňována jako důležitý faktor, který má vliv na utváření vztahu učitele a žáka. Pokud jsou žáci učitelem motivováni k určitému cíli, více se do vyučování zapojují a snaží se o lepší výsledky. Nemotivovaní jedinci obvykle stagnují.

Často zmiňovaná byla zpětná vazba. Zpětná vazba je důležitá jak pro žáka tak i pro vyučujícího a to z důvodu, aby věděl o svých přednostech a nedostacích a lépe jim porozumněl. Zpětnou vazbou se nám dostává informace, díky které lépe identifikujeme nedostatky a máme možnost na zkvalitnění našeho působení v roli učitele, či naopak ke zkvalitnění našeho přístupu v roli žáka.

Kladné hodnocení a ocenění má také podle mých respondentů vliv na utváření vztahu učitele a žáka. Pokud bude žák kladně hodnocen za své pokroky, bude více motivován k dosahování dalších cílů. Pokud bude naopak hodnocen negativně, může ztratit zájem o danou činnost.

Respondenti jmenovali velmi často osobnost učitele jako významný faktor. Osobnost žáka byla také zmíněna, ale ne tak často. Osobnost učitele zahrnuje řadu vlastností, prostřednictvím kterých působí na žáky a žáci ho určitým způsobem vnímají. Osobnost žáka je též jedinec, který působí na učitele. Prostřednictvím jejich vzájemného působení se utváří určitý a jedinečný vztah.

Za další významný faktor respondenti pokládají vzájemnou spolupráci. Spolupráce žáků mezi sebou je důležitá pro socializaci jedince. V průběhu spolupráce se žáci učí, jak pracovat na určém úkolu společně. Významná je i spolupráce žáků s učitelem. Pokud se žáci aktivně zapojují do vyučování a s učitelem spolupracují, vyučování se stává dynamičtější a učitel i žáci mají více možností se navzájem poznávat

a utvářet kvalitní vztahy.

Faktory, které byly dále zmíněny, ale jejich četnost byla nízká, jsou: podpora, která jedinci pomáhá v obtížnějších situacích, respekt a úcta k druhému.

Na ukázkou uvádím části rozhovorů, které dokládají, jaké faktory učitelé považují za důležité.

U1 (Učitel 1): *„Za velmi důležitý faktor, kterému přikládám největší váhu, považuji zejména motivaci žáka, protože pokud žáka dobře motivujete, sám má chuť se v daném předmětu rozvíjet. Také zpětná vazba jak pro učitele tak i pro žáka je velmi důležitá. Zpětnou vazbou se žák dozví, v jakých oblastech vyniká a v jakých je zapotřebí více zabrat. Učitel zpětnou vazbou získá informace o svém působení. Za další mě napadá komunikace a to s důrazem i na neverbální, díky které se učitel stává více čitelným pro žáka.“*

U2: *„Vztah žáka a učitele ovlivňuje především osobnost každého z nich. Každý je jedinečný a ke každému musíme mít individuální přístup. Prostředí působí na jedince ve velké míře, je nutné dbát i na tento fakt. Další faktory bych jmenoval spolupráci, komunikaci a tak dále. Ale veškeré tyto faktory se odvíjejí od samé podstaty, kterou jsou osobnosti daných jedinců.“*

U3: *„Pro mě je podstatné prostředí s ohledem na jeho materiální vybavení. Vyučuji keramiku, která si nárokuje kvalitní vybavení a také dodržování bezpečnosti práce. Bezpečnost práce se mi daří plnit díky společně nastaveným pravidlům, které děti pak více akceptují. Myslím si také, že přátelské klima ovlivňuje, jak bude výuka probíhat a děti získají sociální dovednosti a určité návyky díky skupině. Snažíme se hodně komunikovat a své žáky kladně hodnotím, abych je motivovala.“*

U4: *„Určitě je nejdůležitější komunikace. Je to cesta, která vede ke vzájemnému porozumění a žáci mohou vyjádřit vlastní potřeby. Také je dobré nastavit společná pravidla, do kterých patří hlavně úcta ke všem ve skupině. Asi bych sem zahrнула i podporu, motivaci a ocenění žáků, aby je to hnalo dopředu a chtěli se rozvíjet v této aktivitě.“*

U5: „*Pro mediální výuku a její dobrý průběh je důležité materiální vybavení. Pokud bych vyučoval na zastaralých přístrojích, žáky by to nebavilo a neměli by zájem. Důležitá je přátelská atmosféra, aby žáci byli uvolnění a nebáli se prezentovat své práce. Je zapotřebí dodržovat pravidla, která nastavujeme společně, lépe pak chápou jejich význam. Také rodina by měla žáka podporovat v jeho aktivitě, protože rodina má vliv na to, jak se bude žák rozvíjet. Také bych sem zařadil komunikaci, která je při výuce důležitá.*“

U6: „*Myslím si, že hlavní je vzájemná spolupráce a komunikace, protože výsledek každé činnosti závisí na učiteli i žákovi. Také je důležitá zpětná vazba, prostřednictvím které se žák lépe orientuje v tom, jak dosahuje cílů. Žáky klaně hodnotím, aby viděli, že vidím jejich pokroky a snažím se o navození přátelské atmosféry.*“

U7: „*No, nejvíce vztah ovlivní hlavně osobnost žáka a učitele. Každý jsme jiný a je třeba individuálně přistupovat ke každému už třeba z důvodu odlišného věku žáků. Snažím se je motivovat. To je podle mě taky faktor, který má podíl na vztahu učitele a žáka a určitě se snažím, abychom co nejvíce komunikovali a vyjadřovali všichni svůj názor.*“

U8: „*Nejvíce je podle mě důležité, jakým způsobem učitel se žáky komunikuje a jak žáci komunikují s ním. Když nejsou problémy v komunikaci, je jednoduché rozvinout spolupráci, stanovit si pravidla, která budeme dodržovat a motivovat žáky. Ale vše podle mě záleží na přístupu učitele i žáků a na jejich charakterových vlastnostech.*“

U9: „*Určitě bych na první místa zařadila komunikaci mezi učitelem a žákem, zda jsou k sobě otevření a přátelští. Také na vztah působí prostředí. Pokud bude prostředí příjemné a také materiálně dostatečně vybavené, výuka bude lepší. Hlavní také je, aby mezi žáky vládlo přátelství a cítili se na výuce dobře. Žák by měl být motivován k předmětu a rodina by se měla o tuto činnost zajímat a podporovat žáka v jeho aktivitě.*“

U10: „*Osobně si myslím, že v mimoškolní výchově je důležité přátelské prostředí. Žáci se pak cítí lépe. Čím více budeme komunikovat, tím více se dozvíme, žák uvidí, že se*

zajímáme a bude se utvářet kvalitnější vztah. Určitě by mělo dojít ke společným pravidlům, pak je žáci více dodržují, protože jsou to jejich zvnitřnělá pravidla. Určitě bysme měli jako učitelé motivovat, aby žák nestagnoval a neustrnul a také kladně hodnotit.“

Pro lepší přehlednost uvádím shrnující tabulku.

Tabulka XII : Faktory působící na vztah učitele a žáka

Faktory působící na vztah učitele a žáka
komunikace
prostředí
společná pravidla
motivace
zpětná vazba
kladné hodnocení
ocenění
osobnost učitele
spolupráce
podpora
osobnost žáka
individuální přístup
respekt
úcta

Zaměřila jsem se také, zda mají žáci možnost vyjádření vlastního názoru a všichni respondenti odpověděli shodně, že žáci tuto možnost mají.

Jako doplňující otázku jsem položila, jaký přístup učitelé ve vyučování volí. Předpokládala jsem, že učitelé volí partnerský přístup. Většina mých respondentů partnerský přístup opravdu volí, ale čtyři z deseti dotazovaných odpověděli, že volí přístup autoritativní z důvodu udržení kázně.

U1: „Přístup ke svým žákům zastávám určitě na partnerské úrovni. Tím mají žáci

prostor na vyjádření vlastních názorů a nemají strach.“

U2: *„Mimoškolní činnost je druh trávení volného času, kde by neměli vystupovat autority, ale žáci by měli mít pocit, že jejich učitel je jejich přítelem. Můj přístup je proto partnerský.“*

U3: *„ No, sice mluvíme o mimoškolní aktivitě, ale i tak je třeba autority, aby docházelo k většímu respektu a kázně, která je třeba v jakékoliv formě výuky.“*

U4: *„ Na mimoškolní kroužek se vám děti přihlásí z vlastního rozhodnutí a vy byste neměla vystupovat jako striktní pedagog, ale jako jejich kamarád. Proto by měl fungovat přístup na základě partnerství.“*

U5: *„I v mimoškolní výchově je třeba, aby žáci dosahovali určitých cílů a měli výsledky. Proto pokud nebudete přísná a autoritativní, může se stát, že výuka nebude přinášet to podstatné a tím je, naučit.“*

U6: *„ Stalo se mi, že pokud jsem byl k žákům více benevolentní, naučili se diktovat si své vlastní pravidla a udávat směr, co budeme dělat. Ze zkušenosti vím, že musím být autoritativní, aby se výuka nestala druhořadou.“*

U7: *„ Každá zájmová aktivita by měla probíhat v přátelském duchu. Pokud budete autoritou, budete chladným a nedostupným. Ve volném čase žáci nebudou chtít tyto autority, ale kamarády.“*

U8: *„Když budete autoritou, budete více uznáván a budete větším vzorem pro žáky. Do určité míry se tak ke svým žákům chovám.“*

U9: *„Mým přístupem je přístup partnerský, protože díky němu mohou vznikat hlubší vztahy, které jsou kvalitní.“*

U10: *„ Jestliže chcete, aby žáci byli otevřenější a aktivnější v mimoškolní činnosti, musíte fungovat jako jejich kamarád a spíše pozorovatel, který činnost koordinuje, nikoliv řídí. Partnerský přístup toto umožňuje.“*

2. naplnění dílčího cíle - jaké vlastnosti, podle učitelů, u nich žáci preferují

Dalším mým cílem výzkumu bylo zjistit, jaké vlastnosti podle učitelů u nich žáci preferují.

Na otázku: „Jaké vlastnosti jsou podle Vás žáky ceněné a jaké se jim na učiteli, jako osobnosti, líbí? odpovídali učitelé následovně:

U1: *„Za důležité vlastnosti považuji čestnost, spravedlnost a komunikativnost. Učitel by měl mít samozřejmě mnoho kladných vlastností, ale tyto jsou podle mě nejvíce žáky vnímány.“*

U2: *„Mě osobně se na učiteli vždy líbilo, když byl upřímný, důsledný, protože pak vše mělo řád, dochvilný, protože se to vyžaduje i od žáků a také spravedlivý a přátelský.“*

U3: *„Dle mého si žáci cení, když je učitel spravedlivý, má úctu ke svým žákům, je důsledný a zadané úkoly řádně ohodnotí, komunikativní a otevřený. Ještě bych dodal aktivní, protože by měl neustále vymýšlet nové úkoly, hry a jiné věci.“*

U4: *„Do žáků nevidím, ale myslím si, že každý ocení, pokud je učitel přátelský, otevřený k novým věcem, iniciativní, komunikativní a zejména spravedlivý s rovným přístupem ke všem.“*

U5: *„Musím to vzít podle sebe. Rozhodně mi imponovalo pokud byl učitel čestný, komunikoval, spravedlivý ke všem bez rozdílu, důsledný, díky čemuž jsme se naučili vše řádně plnit a do jisté míry iniciativní, aby se pořád něco dělo.“*

U6: *„Žáci si všímají detailů. Učitel by měl proto měl mít hlavně respekt k žákům a také ho vyžadovat, určitou úctu a autoritu, aby jeho osobnost nabírala na vážnosti a také by měl být spravedlivý.“*

U7: *„Každý žák ocenění, když je jejich učitel iniciativní a kreativní, více je výuka baví. Také určitě se zaměřují, jestli je učitel přátelský, spravedlivý, opravdu vyučovanému předmětu rozumí, motivovaný a tak dále. Čím starší žák, tím kritičtější hodnocení.“*

U8: „Vedu sportovní kroužek, takže moji žáci se zaměřují určitě na disciplinovanost, kterou po nich sám vyžaduji, moji fyzickou zdatnost, to, jak s nimi komunikuji, jak se soustředím a taky jestli jsme spravedlivý a důsledný. Tyto vlastnosti se jim podle mě na učiteli líbí.“

U9: „Asi nejvíce oceňovaná vlastnost je, když je učitel upřímný, umí uznat chybu, čestný a také, když má zájem se žáky mluvit.“

U10: „Jestliže mám jmenovat, určitě bych jmenovala: přátelskost, otevřenost učitele, komunikativnost ale i dochvilnost a důslednost, aby žáci viděli, že to co učitel vyžaduje od nich, sám dodržuje.“

Mezi nejdůležitější vlastnosti, které jsou podle učitelů žáky oceňovány, z rozhovorů vyplynulo následující: spravedlnost a s tím spojený rovný přístup ke všem žákům, komunikativnost, důslednost, přátelskost a čestnost. Mezi méně zmiňovanými vlastnostmi byly: iniciativnost, otevřenost, dochvilnost a úcta s respektem. Poté se objevily vlastnosti, které byly zmíněny pouze jednou a mezi ty řadíme: autoritu, motivovanost, znalosti, kreativitu, disciplinovanost a fyzickou zdatnost. Vlastnosti učitele se liší zjeměna z důvodu, jakou konkrétní mimoškolní činnost učitel vyučuje. Učitel vyučující tělesnou výchovu by měl být fyzicky zdatný, učitel vyučující keramický kroužek by měl být kreativní, to jsou vlastnosti, které byly zmiňované zřídka kdy.

Vlastnosti, které byly zmiňované velmi často, jsou vlastnosti, které jsou hlavní u osobnosti učitele jako takového.

3. naplnění dílčího cíle - jaké metody nejčastěji učitelé volí při mimoškolní výchově

V průběhu každého rozhovoru s učiteli mimoškolní činnosti jsem se ptala, jaké metody ve vyučování nejčastěji používají.

U1: „Osobně nejvíce využívám hru, názorné příklady, kterým žákům přiblížím danou

problematiku, modelové situace, které je vtáhnou do situací, dramatizaci, diskuzi, kde má každý prostor na vlastní vyjádření se a vyprávění.“

U2: „Metody závisí na tom, co děláme. Asi nejvíce používám diskuzi a rozhovory, aby žáci měli prostor pro sebevyjádření se a naučili se naslouchat druhým, vyprávění, praktické činnosti, když tvoříme různé mapy a projekty, hry, exkurze, které mají motivační charakter a modelové situace.“

U3: „Keramika vyžaduje, abych svým žákům vše předvedla, nacvičili jsme pohyby rukou a podobně. Jezdíme často na exkurze, abychom čerpali novou inspiraci. Vlastní tvorba je hlavní složkou našeho kroužku a také hra, kde máme různé soutěže.“

U4: „V dramatickém kroužku se hodně mluví. Slovní metody převažují nad všemi a všechny metody ve své podstatě provázejí. Využíváme diskuzi, vyprávění, rozhovory, hru a to hlavně dramatizaci, modelové situace, pohybové aktivity a exkurze do kin a divadel, kde žáci rozvíjejí svou osobnost.“

U5: „V mé výuce není moc prostoru na jiné než slovní a praktické činnosti. Žákům danou věc vysvětlím, poté o ní diskutujeme, provedu názorný příklad, žáci si ho vyzkoušejí a poté sami vytvoří to, co jim zadám nebo na čem se v průběhu diskuze dohodneme.“

U6: „Učím cizí jazyk, tudíž kladu důraz hlavně na praktické využití jazyka, tedy na komunikativní dovednosti a fonetickou stránku. Metody jsou převážně slovní: rozhovory, přednášky, vyprávění, popis. Také je důraz na vlastní tvorbu, která je spojená s praktickými činnostmi a modelové situace, které rozvíjí pohotovost v jednání žáků.“

U7: „Neužívám jednu metodu, ale metody se mi prolínají podle toho, co děláme. Pokud je něco nového, tak si o tom vyprávíme, diskutujeme, já začínám odbornější výklad a také se snažíme vidět danou věc ve skutečnosti. Máme exempláře zvířat, obrázky, hledáme pravé stopy a různě.“

U8: „Nevím. Neumím doslovně metody zařadit. Hlavní je pro mě hra, aby to žáky bavilo, exkurze, kde se setkají s něčím novým, můj výklad a taky předvedení cviků a pomoc žákům s novými cviky.“

U9: „Když někoho učíte něco nového, musíte mu vše vyložit, mluvit o tom, diskutovat a poté můžete přejít k praktickým věcem a přímo si dané věci vyzkoušet. Těžko zvládnou stabilizovanou polohu, když nebudou pomoci výkladu vědět, jak vypadá a k čemu slouží.“

U10: „Hodně čteme a mluvíme. Vyprávíme, popisujeme, diskutujeme a zkoušíme se naučit rozhovory. Zařazuji modelové situace, kde se žáci sebevyjádří, hrajeme hry a jezdíme na exkurze.“

Z jejich odpovědí jsem se dozvěděla, že nejčastěji využívanými metodami mých respondentů, jsou metody slovní a to zejména: diskuze, kde mají žáci možnost vyjádřit svůj vlastní názor, svou myšlenku, dále učitelé často volí výklad, během kterého žákům vyloží problematiku dané činnosti, další slovní metodou je rozhovor díky kterému mají učitelé možnost žáky aktivně zapojit a jako další metody bylo jmenováno vyprávění a přednáška.

Po slovních metodách, které obvykle slouží i jako doprovodné k jiným metodám, uváděli respondenti názorně demonstrační metody, mezi které řadili zejména: exkurze, což je metoda velmi často řazená mezi hlavní metody mimoškolní činnosti, trojrozměrná a dvojrozměrná demonstrace předmětů nebo pohybová demonstrace.

Mezi další metody, které učitelé ve vyučování používají, uvedli metody praktických činností, kam zahrnujeme hlavně nácvik pohybových dovedností, které se týkají převážně sportovně zaměřených mimoškolních aktivit nebo výtvarnou činnost.

V neposlední řadě učitelé uváděli aktivizační metody, které do mimoškolní výchovy zcela jistě patří a měly by být velmi často využívány. Jedná se o hry, dramatizaci, modelové situace a různé slovní metody.

Níže uvádím tabulku s přehledem nejvíce využívaných metod. Metody jsou řazené od nejvíce využívaných po méně využívané.

Tabulka XIII : Nejčastěji využívané metody v mimoškolní činnosti

Slovní metody	Názorně demonstrační metody	Praktické činnosti	Aktivizující metody
diskuze	exkurze	nácvik pohybových dovedností	hra
výklad	trojrozměrná demonstrace	výtvarná činnost	dramatizace
rozhovor	dvojrozměrná demonstrace		slovní metody
vyprávění	pohybové dovednosti		
přednáška			

9. Diskuze

Každý učitel působí na své žáky prostřednictvím svého chování a jednání. Být učitelem neznamena pouze zastávat roli pedagoga, ale také roli organizátora, koordinátora, poradce, psychologa a mnoho dalších rolí. Učitel by si měl uvědomit vážnost svého působení a klást důraz na vytvoření kvalitního vztahu mezi ním a žáky.

Můj výzkum potvrzuje, že na vytvoření a vývoj vztahu mezi učitelem a žáky, působí řada faktorů, které ovlivňují jeho celý vývoj. Svým výzkumem jsem se snažila zjistit, jaké faktory nejvíce působí na utváření vztahu mezi učitelem a žákem. Polostrukturovaným rozhovorem jsem zjistila, jaké faktory vybraní respondenti, kteří jsou učitelé mimoškolní výchovy, považují za důležité a jaké podle nich mají největší vliv na jejich vztah s jejich žáky.

Dílčím cílem této práce bylo zjistit, jaké vlastnosti u učitelů jsou, podle učitelů, žáky oceňované. Nejvíce oceňovanou vlastností je podle učitelů spravedlivost. Každý učitel by měl klást důraz na rovný přístup ke všem svým žákům. Jako další vlastnost byla jmenována komunikativnost, což se shoduje s důležitým faktorem, který působí na vztah učitele a žáka a tím je právě komunikace. V neposlední řadě učitelé jmenovali důslednost a přátelskost.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, jaké metody učitelé při své činnosti volí. Volba metod závisí na povaze vyučovaného předmětu. Nejvíce užívané metody mými respondenty, jsou metody slovní, které slouží i jako doprovodné metody k ostatním metodám. Další metody mimoškolní činnosti jsou převážně aktivizační metody, kterými je hlavně hra. V neposlední řadě učitelé zmiňovali názorně demonstrační metody a metody praktických činností, kde jejich volba závisí na povaze mimoškolní činnosti. Jiné metody volí učitelé vyučující cizí jazyky, jiné metody vyžaduje mimoškolní činnost zaměřená na sportovní aktivity.

Výzkum mě překvapil zejména v tom, že během polostrukturovaného interview jsem se dozvěděla, že čtyři z deseti mých respondentů volí autoritativní přístup zejména z důvodu udržení kázně a respektu osoby učitele. Domnívala jsem se, že v mimoškolní výchově učitelé volí vždy partnerský přístup.

Myslím se, že můj výzkum byl přínosný hlavně pro učitele mimoškolní výchovy a to zejména v tom, si uvědomili složitost vztahu mezi nimi a žáky, jeho utváření a celkový vývoj. Též si myslím, že tato práce může učitelům mimoškolní výchovy posloužit jako ukázka využívaných metod a přístupů mých respondentů a inspirovat je v jejich vyučování.

10. Závěr

Ve své bakalářské práci se zabývám vztahem učitele a žáka v mimoškolní výchově. Tuto práci jsem věnovala studiu mimoškolní výchovy zejména proto, že podle mého názoru není na mimoškolní výchovu kladen takový důraz, i přes to, že trávení volného času dětí a mládeže má vliv na utváření jejich hodnotové orientace, která je výchovou postupně budována a upevňována.

Efektivně a plnohodnotně strávený volný čas podporuje vývoj a rozvoj jedince a má vliv na jeho socializaci. Mimoškolní výchova je jedna z možností, jak zajistit jedinci smysluplně tento čas trávit.

Cílem teoretické části mé bakalářské práce bylo zaměřit se na definování mimoškolní výchovy a jejího vlivu na jedince. Dalším cílem byla charakteristika osobností žáka a učitele, jakožto účastníky mimoškolní výchovy a v neposlední řadě jsem popsala proces utváření vztahu učitele a žáka. Z této teoretické části jsem dané poznatky čerpala pro část empirickou, kde probíhal můj vlastní výzkum.

V empirické části jsem si stanovila hlavní cíl, kterým bylo zjistit, jaké faktory nejvíce ovlivňují vztah učitele a žáka při mimoškolní výchově. Dílčím cílem bylo zjistit, jaké vlastnosti jsou podle učitelů kladně hodnocené žáky a druhým dílčím cílem bylo zjistit metody, které učitelé během své mimoškolní činnosti využívají. Celý tento výzkum byl proveden na základě polostrukturovaného interview, které bylo realizované s deseti respondenty vedoucí mimoškolní činností.

Ve výsledku výzkumu se prokázalo, že utváření vztahu mezi učitelem a žákem ovlivňuje řada faktorů a to zejména komunikace, prostředí, společná pravidla, motivace a další. Těmto faktorům je třeba věnovat naši pozornost. Vztah mezi učitelem a žákem je důležitý hlavně proto, že učitel by se měl stát vzorem pro svého žáka a kladný vztah mezi učitelem a žákem je v mimoškolní výchově důležitý zejména proto, že žák si mimoškolní činnost vybírá většinou dle svého rozhodnutí a svého zájmu o danou činnost. Zkušený učitel by si měl uvědomit, že jeho snahou by mělo být především žáky zaujmout a motivovat je k mimoškolní činnosti, ve které se žák může rozvíjet. Aby žáky zaujmul, je zapotřebí nejen učitelova osobnost, ale také způsob jeho vyučování, proto

by měl neustále vyhledávat nové metody a pomůcky, aby u žáků vzbuzoval zájem o danou činnost.

Dílčím cílem bylo zjistit, jaké metody učitelé ve své výuce používají. Slovní metody převažovaly, protože jsou i doprovodné k ostatním metodám. Další metody byly používány v závislosti na povaze dané mimoškolní činnosti. Jelikož se jedná o mimoškolní činnost, byly velmi často zařazovány aktivizační metody, které jsou například hra, dramatizace, modelové situace a další.

Velmi mě překvapilo, že čtyři z deseti mých respondentů přistupují ke svým žákům na základě autoritativního přístupu, což jsem v mimoškolní výchově nepředpokládala.

V teoretické i empirické části se mi podařilo naplnit všechny předem vytyčené cíle.

11. Seznam použité literatury

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1993, 415 s. ISBN 8070665343.

BLÁHA, Václav. *Výchova mimo vyučování 2: pro 4. ročník středních pedagogických škol, studijní obor vychovatelství : prozatimní učební text*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990, 80 s. Učebnice pro střední školy. ISBN 80-04-24419-x.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 3. Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 2010, 383 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Překlad Vladimír Jůva, Vendula Hlavatá. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

HÁJEK, Bedřich. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007, 65 s. ISBN 978-80-7290-265-1.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 9788073674731.

HAVLÍK, Radomír a Jaroslav KOŤA. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 174 s. ISBN 9788026200420.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-7178-927-5.

HOSKOVCOVÁ, Simona a Lucie SUCHOCHLEBOVÁ RYNTOVÁ. *Výchova k psychické odolnosti dítěte: silní pro život*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. Pro rodiče. ISBN 9788024722061.

KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Bystřice pod Hostýnem: Spirála, 2008, 286 s. ISBN 9788090403000.

LANGOVÁ, Marta. *Učitel v pedagogických situacích : Kapitoly ze sociální pedagogické psychologie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1992. 96 s.

LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Překlad Jiří Rezek. Praha: Bondy, 2010, 255 s. ISBN 9788090447172.

MYSLIVCOVÁ, Jiřina. *Kapitoly z teorie školní a mimoškolní výchovy: Určeno stud. denního studia, studia při zaměstnání a postgrad. studia*. 2. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1989, 294 s. ISBN 80-7042-005-7.

OPATA, Rudolf. *Teorie a praxe výchovy mimo vyučování : Učebnice pro střední pedagogické školy*. 1. vyd. Praha: Stát. ped. nakl., 1979. 194 s.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002, 231 s. ISBN 8071787116.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998, 270 s. ISBN 8071845698.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995, 292 s. ISBN 80-7178-029-4.

PRŮCHA, Jan. *Učitel: současné poznatky o profesi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 154 p. ISBN 8071786217.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2007, 322 s. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024718217.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 9788024621531.

VALIŠOVÁ, Alena; KASÍKOVÁ, Hana (Editor). . *Pedagogika pro učitele*. 2. Praha: Grada, 2011. 456 s. ISBN 978-80-247-3357-9.

Vyhláška MŠMT Vyhláška č. 74-2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 279/2012 Sb., o zájmovém vzdělávání.

12. Seznam tabulek

Tabulka I: Porovnání školní a mimoškolní výchovy a vzdělávání.....	15
Tabulka II: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 1.....	46
Tabulka III: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 2.....	48
Tabulka IV: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 3.....	49
Tabulka V: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 4.....	51
Tabulka VI: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 5.....	52
Tabulka VII: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 6.....	54
Tabulka VIII: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 7.....	55
Tabulka IX: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 8.....	57
Tabulka X: Vyhodnocení rozhovoru s učitelem č. 9.....	58
Tabulka XI: Vyhodnocení rozhovoru s učitelkou č. 10.....	60
Tabulka XII : Faktory působící na vztah učitele a žáka.....	66
Tabulka XIII : Nejčastěji využívané metody v mimoškolní činnosti.....	72

13. Seznam použitých zkratk

RVP: rámcový vzdělávací program

atd. : a tak dále

aj. : a jiné

MŠMT: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

14. Seznam příloh

Příloha 1: Písemný souhlas učitele mimoškolní výchovy k polostrukturovanému interview

Příloha 2: Přepsaný záznam rozhovoru s otevřeným kódováním

Příloha 1: Písemný souhlas učitele mimoškolní výchovy k polostrukturovanému interview

Souhlasím s účastí na rozhovoru, uskutečněném Kateřinou Strakatou, studentkou 3. ročníku Pedagogiky FF UK, a beru na vědomí, že zjištěné informace budou sloužit pro vypracování bakalářské práce na téma: „Vztah učitele a žáka při mimoškolní výchově“.

Vlastnoruční podpis:.....

Příloha 2: Přepsaný záznam rozhovoru s otevřeným kódováním

Přepis rozhovoru

Učitel mimoškolní výchovy č. 1

délka praxe s vedením mimoškolní činnosti: 6let

mimoškolní činnost: literární kroužek

Předem jsem Vám zaslala hlavní otázky, vztahující se k výzkumné části mé bakalářské práce a ráda bych znala Vaše odpovědi na tyto otázky.

Ano, otázky jsem si přečetla a přemýšlela nad nimi.

Dobře, začneme hlavním tématem, který mě zajímá nejvíce, protože je to ústřední téma celé práce. Jaké faktory jsou podle Vás nejdůležitější nebo nejvíce působí na utváření vztahu učitele a žáka?

Za velmi důležitý faktor, kterému přiřkládám největší váhu, považuji zejména motivaci žáka, protože pokud žák dobře motivujete, sám má chuť se v daném předmětu rozvíjet. Také zpětná vazba jak pro učitele, tak i pro žáka je velmi důležitá. Zpětnou vazbou se žák dozví, v jakých oblastech vyniká a v jakých je zapotřebí více zabrat. Učitel zpětnou vazbou získá informace o svém působení. Za další mě napadá komunikace a to s důrazem i na neverbální, díky které se učitel stává více čitelným pro žáka.

Myslíte tím, že řeč těla by měla být v souladu s tím, co učitel říká?

Rozhodně ano, hlavně řeč těla prozradí mnohem více, než slovní projev.

To je pravda. Je důležité pro Vás jako učitelku, aby žáci vyjádřili vlastní názor?

Samozřejmě, to by mělo být pro každého důležité. Pokud žák přijde s nějakým názorem, může se rozvinout velmi zajímavá diskuze na dané téma a to je velmi přínosné.

No to zcela určitě. Zmínila jste motivaci, jak své žáky motivujete?

Snažím se, aby věděli, proč se učí to a to, aby věděli, k čemu jim to v budoucnu může posloužit a stanovuji s nimi krátkodobé a dlouhodobé cíle, ke kterým se dostáváme formou hry. Už samotná hra je motivuje k tomu, aby získali co nejvíce informací.

Nemůže mezi žáky pak docházet spíše k soutěživosti?

Myslím, že ne, protože úkoly jsou stanovené i tak, že některých lze dosáhnout pouze ve skupinách a při vzájemné spolupráci. Jezdíme také na soutěže a máme vystoupení, což žáky též motivuje, aby na sobě pracovali.

Dobře. Ještě byste zmínila nějaký faktor?

Napadá mě ještě prostředí. A to zejména, jaké vztahy jsou mezi dětmi. Víte, když ty vztahy nebudou dobré a děti nebudou kamarádi, nebudou chtít chodit na kroužek a nebude je bavit trávit čas v této společnosti. Je pro mě důležité, aby všichni spolu kamarádili a pomáhali si. Také žáky musíte kladně hodnotit a ocenit, aby věděli, že jejich výsledky vidíte. Ještě se vrátím k prostředí, je tam důležité i materiální zabezpečení, protože když nebudete mít dost prostoru, nebo vybavení, bude se Vám těžko učit.

Ano, to je samozřejmé. Co společná pravidla, nastavujete je se svými žáky, nebo máte jasně daná pravidla předem?

Osvědčilo se mi, když je nastavíme společně, jsou to i jejich myšlenky a lépe je dodržují. Vědí, že to byl jejich nápad, jejich impuls.

To s Vámi souhlasím. Vráťím se k tomu, že chcete, aby žáci byli k sobě přátelští. Jaký přístup k nim volíte Vy? Jste také spíše jejich kamarád a přistupujete na partnerské úrovni, nebo jste pro ně autorita, která jim určuje cíle a udává směr?

Přístup ke svým žákům zastávám určitě na partnerské úrovni. Tím mají žáci prostor na vyjádření vlastních názorů a nemají strach. Vidí mě, jako jejich kamarádku, spřízněnou duši, které se mohou svěřit, se kterou se mohou smát a nemusí se bát něco říci. Autority patří do škol. V mimoškolní činnosti potřebujete dospělého, který koriguje vaši činnost, ale příliš nezasahuje a nechává vás, abyste měli prostor na sebevyjádření.

Nezneužívají žáci Vašeho přístupu?

Spíše si toho váží. Poznájí, se mnou mohou diskutovat, a že se snažím podpořit je v činnosti, která je baví.

Tím se dostáváme k další mojí otázce. Zajímá mě, jaké vlastnosti jsou podle Vás žáky ceněné a jaké se jim na učiteli jako takovém líbí?

Za důležité vlastnosti považují čestnost, spravedlnost a komunikativnost. Učitel by měl mít samozřejmě mnoho kladných vlastností, ale tyto jsou podle mě nejvíce žáky vnímány. Pokud budete některé žáky upřednostňovat, ostatní si toho všimnou a budete nespravedlivý vůči ostatním. A to je špatně.

Napadají Vás ještě další vlastnosti?

Našlo by se jich určitě mnoho, třeba je fajn, když učitel je zábavný, milý a tak dále, ale už nejsou tak nezbytné, jako ty, které jsem jmenovala. Určitě ale musí být každý učitel trpělivý a mít pevné nervy, nesmíte žáky shodit.

Děkuji, zajímavý postřeh. Když se Vás zeptám na metody, které nejčastěji volíte při výuce, jaké by to byly?

Osobně nejvíce využívám ^{AV-AT} hru, ^{AD} názorné příklady, kterým žákům přiblížím danou problematiku, ^{AT} modelové situace, které je vtáhnou do situací, ^{AT} dramatizací, ^{IL} diskuzí, kde má každý prostor na vlastní vyjádření se a ^{IL} vyprávění.

Tyto metody se vzhledem k Vaší vyučované činnosti daly předpokládat. Zařadila jste hru na první místo. Je to náhoda, nebo je pro Vás nejvíce důležitá?

Není to náhoda, ^{AT} hra by v mimoškolní činnosti měla rozhodně převládat. Děti se přeci chtějí bavit.

Získala jsem potřebné informace, již Vás nebudu dále zdržovat.

Nezdržujete, ráda jsem vám informace poskytla.

Ještě jednou moc děkuji za Váš čas a ochotu.

Není za co, přeji hodně úspěchů ve studiu.

Děkuji.

